

İslâmcı Dergilerde İhvân-ı Müslimîn Algısı: Hilâl Dergisi Örneđi

The Perception of Islamist Journals on Ihvan al-Muslimin: The Case Of Hilâl Journal

Elif Gül ÖZDEMİR* - Cemil HAKYEMEZ**

Öz

İslâmcı düşüncenin gelişim seyrinin okunduğu kaynaklardan birisi İslâmcı dergilerdir. İslâmcı dergiler yakın tarihte gerçekleşen olaylar hakkında bilgi vermenin yanı sıra dinî düşünce ve dinî kavramların gelişiminin nasıl şekillendiğini görmek adına da önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. İslâmcı dergilerin serüveninin oluşum safhalarını takip etmek, Türkiye’de İslâm düşüncesinde kırılma noktalarını anlamada ve İslâm düşüncesi araştırmalarında bütünlük sağlamaktadır.

Türkiye’de çok partili yaşama geçişle birlikte yaşanan kısmi özgürlük ortamı İslâmi dergicilik alanına da sirayet etmiştir. İslâmcılık düşüncesinin kendini ifade etmesi için uygun şartların oluşması, 1960’lı yıllarda Türkiye’nin farklı bir periyoda girmesine sebep olmuştur. Tercüme faaliyetleri olarak ifade edilen yeni dönemde ağırlıklı ola-

Abstract

Islamic journals are pivotal sources in deciphering the developmental trajectory of Islamic thought. Beyond providing insights into recent events, these journals hold significance as valuable resources for understanding the evolution of religious thought and concepts. Tracing the formative stages of the journey of Islamic journals is crucial for comprehending pivotal junctures in Islamic thought in Turkey and ensuring coherence in Islamic thought research. The transition to multiparty democracy in Turkey ushered in a partial environment of freedom, impacting the realm of Islamic journalism. The conducive conditions for the expression of Islamic thought emerged in the 1960s, marking a distinctive period in Turkey. This era, characterized by translation activities, witnessed the predominant translation of works from the Muslim Brotherhood (Ihvan al-Muslimin) in Egypt and Islamic movements in the

* Doktora Öğrencisi, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Çorum, Türkiye / eozdemir.623@gmail.com / <https://orcid.org/0000-0001-9267-5416>.

** Prof. Dr. Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü, İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı, Çorum, Türkiye / cemilhakyemez@hitit.edu.tr / <https://orcid.org/0000-0002-0525-1293>.

Başvuru Submission	Kabul Accept	Yayın Publish
31.10.2023	21.12.2023	31.12.2023

DOI 10.18403/emakalat.1383937

rak Mısır'dan İhvân-ı Müslimîn, Pakistan bölgesinden Cemaat-i İslâmi hareketlerinin eserleri Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu eserlerin katkısıyla Seyyid Kutub başta olmak üzere Hasan el-Bennâ, Mevdûdî gibi isimler Türkiye'de İslâmcı düşüncenin yeni kurucuları olarak adlarından söz ettirmişlerdir.

İhvân hareketinin, Türkiye'de yayın yapan İslâmcı dergiler arasında nasıl algılandığı konusu üzerine müstakil çalışmalar sınırlıdır. Bu sebeple makalede amacımız, İhvân hareketinin Türkiye'de bilinmesinde etkisi büyük olan Hilâl dergisindeki algısını tespit etmektir. Bu doğrultuda, İhvân-ı Müslimîn'in fikir adamları kadrosunun Türkiye'ye giriş kapısının büyük oranda Hilâl dergisi ve Hilâl yayınları olduğu tespit edilmiştir. Hilâl dergisinde 1960-1970'li yıllarda yoğunlaşan tercümelemlerle Türkiye'de İslâmcı düşünceye aksiyon getirilmesi ve İslâmi uyanışa katkı yapılmasının hedeflendiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İslâm Mezhepleri Tarihi, İslâmcı Dergiler, Hilâl Dergisi, İhvân-ı Müslimîn, Seyyid Kutub.

Pakistan region into Turkish. The contributions of these translated works, notably from figures like Seyyid Kutub, Hasan al-Bannâ, and Mawdudi, played a significant role in establishing them as pioneers of Islamic thought in Turkey.

However, limited independent studies focus on how the İhvân movement is perceived among Islamic journals in Turkey. Consequently, the aim of this article is to determine the perception of the İhvân movement in Turkey, particularly within the influential Hilâl magazine. Through this lens, it is discerned that Hilâl magazine and its publications served as a primary gateway for the intellectual cadre of the İhvân movement to enter Turkey. The years between 1960 and 1970 witnessed a concentration of translations in Hilâl magazine, aiming to infuse action into Islamic thought in Turkey and contribute to the Islamic awakening.

Keywords: Islamic Sectarian History, Islamic Journals, Hilâl Journal, İhvân al-Muslimin, Seyyid Kutub.

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte dikkatlerin Batılılaşmaya doğru yönelmesi İslâmi düşünce ve hayat tarzının içe kapanma dönemini beraberinde getirmiştir. Tek parti döneminden çok partili döneme geçişe kadar devam eden bu zaman diliminde iktidar tarafından benimsenen tavır, dinî neşriyate kısıtlamalar getirilmesine ve oluşan bilgi birikimleri arasındaki bağın kopmasına sebep olmuştur. 1947 yılında değişimin sinyallerinin verildiği ve 1950 yılında Demokrat Parti ile çok partili yaşama geçildiği bilinmektedir. Bu geçiş, siyasi alanda gelişmeyi ve değişimi sağladığı gibi toplumsal, kültürel ve dinî alanda da çeşitliliği artırmıştır. Bu minvalde çok partili hayata geçiş, yayıncılığın çeşitlenmesi anlamında da milat olarak kabul edilmektedir.

1960'lı yıllara gelindiğinde ise anayasanın da sağladığı fikrî özgürlük neticesinde İslâmi neşriyat alanında yenilikler ve çeşitlenmeler yaşanmaya başlamıştır. 1960'lı yılların ortalarında başlayan, Türkiye'deki Müslümanların özellikle zihinsel, sosyal ve siyasal olarak

İslâmi bir dönüşümü yaşaması amacıyla çeşitli İslâm ülkelerinin birikimlerinden yararlanma faaliyetleri bu yeniliklerden birisidir. Bu faaliyetler tercüme hareketleri olarak tanımlanmış ve isimlendirilmiştir. 60'lı ve 70'li yılların karakterini oluşturan tercüme faaliyetleri ile dergilerde Mısır ve Pakistan bölgesindeki İslâmi hareketlerin, 80'li yıllarda ise İran Devriminin etkileri hissedilmeye başlanmıştır. 1958 yılında yayın hayatına başlayan *Hilâl* dergisi hem kendi dönemi için hem de kendinden sonraki dönemlerde yayımlanmış olan dergiler arasında benimsediği yayın politikasından dolayı -tercüme hareketleri anlamında- öncü dergi olma konumundadır.

Türkiye'de 1960-1970 arası yayımlanan ve benimsediği yayın politikasıyla döneminin en önemli dergileri arasında yer alan *Hilâl* dergisi makalemizin ana kaynağını oluşturmaktadır. Makalede *Hilâl* dergisinin, kurumsallaşmasını büyük oranda 1928-1942 yıllarında tamamlayan İhvân-ı Müslimîn¹ hareketine yaklaşımı ve bunun yansımaları ele alınacaktır. *Hilâl* dergisinin çeviri faaliyetlerindeki rolü ile derginin yazar kadrosunun bu faaliyetlerle ilişkisi, derginin İhvân-ı Müslimîn hareketine yaklaşım biçimi üzerinde durulacaktır. İçerik analizi yöntemi kullanarak, dergi içerisinde yer alan tüm metinlere değil sadece çalışmamızla ilgili olan bölümlere odaklanılacaktır. Bununla birlikte dergide öne çıkan yazarlar ve editörler, derginin İhvân-ı Müslimîn hareketine yönelik ilgisinde oldukça belirleyici olmuştur. Bu sebeple öne çıkan editörlere ve onların söz konusu harekete dair yaklaşımlarına değinilecektir. Ayrıca farklı dergilerin *Hilâl* dergisi için

¹ İhvân Hareketi, 1928 yılında Hasan el-Bennâ öncülüğünde Mısır'da kurulmuştur. Kurulmasından kısa bir süre içinde sistemleşmiş ve örgütlenmiştir. İhvân-ı Müslimîn Hareketi 20.yy'da faaliyetlerine başlayarak bugüne kadar devam eden köklü çağdaş, İslâmi ve siyasi hareketlerden birisidir. Bu hareket kendisinden sonraki İslâmi yenilenme hareketleri için örneklik oluşturmuştur. Bugün görüşlerinin devam etme sebebinin, sunduğu İslâmi nizam/devlet tezlerinden kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Kendilerini sünni, süfi, selefi, sportif, kültürel bir cemiyet olarak tanıtan İhvân, Mısır'da İngiliz sömürgeciliğine karşı tam bağımsızlığı savunan ilkeleri başta olmak üzere din, ahlak, düşünce, siyaset, ekonomi, eğitim alanlarında belli düzeylerde fikirler öne sürerek ıslah hareketi olarak adından söz ettirmiştir. Seyyid Kutub, kendine has mücadele yöntemleri, davet metotları ve fikirleri nedeniyle hareket içinde ön plana çıkan bir isim olduğu gibi İslâmi hareketler için de etkileyici bir karakter haline gelmiştir. Daha fazla bilgi için bk. Mehmet Ali Büyükkara, *Çağdaş İslâmi Akımlar* (İstanbul: Klasik, 2016), 161-184; İbrahim el-Beyyumi Ganım, "İhvân-ı Müslimîn", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21/580-583.

yaptıkları değerlendirmelere yer verilecektir. Makalenin hazırlanmasında İslâmcı Dergiler Projesinin (İDP²) kaynaklara erişimi kolaylaştırmasının büyük yararı olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır.

Konunun daha iyi anlaşılması için, ilk bölümde Türkiye'nin din anlayışında önemine ve etkilerine dikkat çekmek adına Türkiye'deki İslâmcı dergilerin tarihine kısaca değinilecektir. İkinci bölümde *Hilâl* dergisinin yayın anlayışı, idari ve yazar kadrosunun önemi ve tercüme faaliyetlerdeki rolü, İhvân'ı hangi yönden ön plana çıkardığı incelenecektir. İkinci bölüm oluşturulurken dergide değişimin fark edilmesi adına kronolojik sıra takip edilecektir. Makalede bazen İhvân-ı Müslimîn adı altında bazen de İhvân-ı Müslimîn'e mensup fikir adamları adı altında değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çalışma metni içerisinde, İhvân-ı Müslimîn'in ismi dergideki kullanımına göre zaman zaman Müslüman Kardeşler, Müslüman Kardeşler Hareketi/Teşkilatı olarak; şahıs isimleri de Hasan el-Bennâ, Bennâ, Seyyid Kutub, Kutub şeklinde kullanımlarına yer verilmiştir.

1. Türkiye'de İslâmcı Dergilerin Kısa Bir Tarihi

Türkiye İslâmcılığını anlama ve yorumlama birçok farklı yaklaşımla mümkün olmaktadır. Bu yaklaşımlardan birisi de hiç şüphesiz Türkiye'nin siyasi tarihine ve dinin toplumsal hayatta tecrübesine tanıklık yapan İslâmcı dergilerdir. İslâmcı dergiler, araştırmacılara Türkiye tarihi, toplumu, siyaseti, dönemseller tartışma konuları hakkında zengin bilgi birikimi sunmaktadır. İslâmcı dergilerin seyrini zaman çizgisi üzerinde belirtecek olursak; İkinci Meşrutiyet Dönemi, Tek Parti Dönemi, Takrir-i Sükûn Kanunu, Çok Partili Yaşama geçiş, Demokrat Partinin iktidara gelişi, 1960, 80 darbeleri ve 1997 yılında yaşanan, kayıtlara postmodern darbe olarak geçen 28 Şubat süreci bu zaman çizgisi üzerinde dergicilik alanında kırılma noktalarını oluşturmaktadır. Yine İran İslâm Devrimi, Afganistan işgali, Filistin Mücadelesi, Bosna Savaşı gibi dış siyasette meydana gelen ve Müslüman dünyayı yakından ilgilendiren konular dergilerin içeriklerinin oluşmasına etki etmiştir.

İslâmcı dergilerin geçirdiği süreçler farklı açılardan da yorumlanmaktadır. Ferhat Kentel, dergilerin geçirdiği evreleri Türkiye modernleşmesiyle paralel bir şekilde okumaktadır. Bu evreleri de "uyum, geri

² 2013 yılında İlmî Etütler Derneği (İLEM) çatısı altında çalışmalara başlayan İslâmcı Dergiler Projesi (İDP) 1908-2010 yılları arasında yayın yapmış dergilerin kataloglanması ve dijital ortama aktarılmasını hedefleyerek Türkiye'de İslâmi düşüncenin gelişiminin doğru bir şekilde yorumlanmasına ve araştırılmasına dergiler üzerinden katkı sağlamayı amaçlamıştır. Aşama aşama başlayan proje çalışmaları, İslâmi dergicilik alanında sempozyum çalışmaları, kitap yayınlarıyla bugün hala devam etmektedir.

çekilme, eklemleme, saflaşma” dönemleri olarak tanımlamaktadır.³ Bu bölümde sadece İslâmi neşriyatın günümüze kadar hangi safhalardan geçtiği kısaca incelenecektir. Dergilerin içerik kısımlarına, dergilerde bulunan yazıların niteliklerine ve kalitesine değinilmeyecektir. Bu bölümde amaç, sonraki kısımda daha detaylı ele alınacak olan tercüme hareketlerinin Türkiye’de İslâmcı neşriyatın gündemine neden girdiğinin alt yapısını oluşturmak ve İslâmcı yayıncılığın geçirdiği safhaları kısaca tanıtmaktan ibaret olacaktır.

Dergi yayıncılığın en önemli özellikleri; güncel olma, güncellenebilme ve gündemin yakından takip edilmesidir. Yanı sıra dergiler, geniş konu yelpazesine sahip olabilen, düşünce ve hafıza beraberliğinin en etkili örneğini oluşturan iletişim aracıdır. İslâmcı dergileri burada farklılaştıran husus, dini referans noktası olarak kabul etmeleri ve İslâmi sosyal hayatın güçlü temsilcileri arasında yer almalarıdır.⁴ Bunun yanı sıra söz konusu dergileri kimlerin çıkardığı, yazı kadrosunun ve editörlerin hangi isimlerden oluştuğu, yayın politikasının hangi doğrultuda ilerlediği de önemli bir araştırma sorusu olarak durmaktadır. Çünkü dergilerin yayın hayatına çıkmasına öncülük eden kişiler, Türkiye’de İslâm düşüncesinin gelişmesine, canlanmasına, toplumda yeni bir fikir ve dünya görüşü oluşturmaya önemli katkılar sunmuşlardır.⁵

İslâmcı dergilerin özellikleri kendi dönemine özgü olarak incelendiğinde her dönem farklı karakteristik özellikleri karşımıza çıkarmaktadır. Her dönem kendi sosyal ve siyasi faktörlerine göre şekillenmektedir. Dergicilik faaliyetlerinin özelliklerini, tarihi serüvenini, Türkiye siyaseti ve modernizmiyle ilişkilerini, dış siyasetteki gelişmelerin ve çeşitli İslâmi akımların ne derece etki yaptığını bilmek Türkiye’de İslâmi hareket, düşünce, söylem ve tecrübe gelişiminin eksik bir yön bırakılmadan okunmasına katkı sağlamaktadır.

³ Academia.edu, “1990’ların İslâmî düşünce dergileri ve yeni Müslüman entelektüeller: Bilgi ve Hikmet, Umran, Tezkire” (Erişim 12 Aralık 2023).

⁴ Academia.edu, “1990’ların İslâmî düşünce dergileri ve yeni Müslüman entelektüeller: Bilgi Hikmet, Umran, Tezkire.

⁵ Bu gelişim aşamasında karşımıza ilk olarak edebiyat dergileri çıkmaktadır. Necip Fazıl Kısakürek *Büyük Doğu* dergisiyle, Nureddin Topçu *Hareket* dergisiyle, Sezai Karakoç *Diriliş* dergisiyle, Nuri Pakdil *Edebiyat* dergisiyle Türkiye İslâmcılığına büyük katkı sağlayan isimler olmuşlardır. bk. Ahmet Köroğlu, “Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesinin Seyrini Dergiler Üzerinden Okumak”, *1960-1980 Arası İslâmcı Dergilerde Toparlanma ve Çeşitlenme*, ed. Vaddettin Işık vd. (Ankara: Nobel Yayıncılık İLEM Kitaplığı, 2016), 16.

İslâmcı dergiler bu sebeple çeşitli açılardan pek çok araştırmacı tarafından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuştur. Türkiye'nin siyasi tarihi dikkate alınarak yapılan tasnifler olduğu gibi edebi, tasavvufi, cemaat, İslâmi düşünce niteliğinde olan dergi özelliklerine bağlı olarak da yapılan sınıflandırmalar vardır. Yine İmam Hatip okulları, Yüksek İslâm Enstitüleri, Milli Türk Talebe Birliği, Akıncılar Derneği gibi siyasi ve eğitim/dinî kurumların yayın organları da dergi kategorilerine dahil edilmektedir. Fakat genel olarak kabul edilen ve öne çıkan Ahmet Köroğlu'nun yaptığı tasniftir. Köroğlu, dergileri; 1908-1925, 1925-1943, 1943-1960, 1960-1980 ve 1980 sonrası olmak üzere beş dönemde incelemiştir.⁶

İkinci Meşrutiyet Döneminde Türkçülük, Batıcılık, İslâmcılık gibi fikir akımları, dergileri kendi düşüncelerini ifade etme aracı olarak kullanmışlardır. Kur'an'a ve sünnete yani İslâm'ın asli kaynaklarına dönüş, içtihat kapısının yeniden açılması olarak tanımlanan birinci nesil İslâmcılık arasında yer alan *Sebilürreşad* dergisi kültür ve fikir akımı olarak Türkiye'de İslâmcı dergicilik alanının öncüsü ve temsilcisi olarak kabul edilmektedir.⁷ *Sebilürreşad* ile başlayan İslâmcı dergicilik çeşitlenmiş, zamanla *Beyan'ul Hak* (1908-1902), *Volkan* (1908-1909), *İslâm Mecmuası* (1914-1918), *Mahfil* (1919-1926), *Mihrab* (1923-1925) gibi dergiler dönemin etki gücü yüksek dergileri olarak yayın hayatında yer almışlardır.⁸

Türkiye'de İslâmcı dergilerin çeşitliliğinin Takrir-i Sükûn Kanunu'nun 1925 yılında yürürlüğe girmesine kadar iyi bir düzeyde olduğu, içerik olarak zengin bir muhtevaya sahip olduğu düşünülmektedir. Ancak Takrir-i Sükûn Kanunu'nun çıkmasıyla dergicilik alanında, Köroğlu'nun ifadesiyle "içe kapanış ve bekleyiş dönemi", Ali Bulaç'ın ifadesiyle "derin bir uyku dönemi" yaşanmış ve 1940'lı yılların başlarında "muhtelif yönelimler ve yeniden hareketlilik dönemi"

⁶ Ahmet Köroğlu, "Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesinin Seyrini Dergiler Üzerinden Okumak", *1960-1980 Arası İslâmcı Dergilerde Toparlanma ve Çeşitlenme*, ed. Vadettin Işık vd. (Ankara: Nobel Yayıncılık İLEM Kitaplığı, 2016), 6. (3. dipnot)., Hatice Budak, "İslâmcı Dergicilik: Vahdetin İçinde Bir Ses "İslâm'ın İlk Emri Oku" Dergisi", *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi* 11/1 (2020), 118.

⁷ Ali Bulaç İslâmcılığı, 1850-1924 yılları arası birinci nesil İslâmcılık, 1950-2000 yılları arası ikinci nesil İslâmcılık, 21. Yüzyılın ilk yıllarında başlayıp günümüze kadar devam eden üçüncü nesil İslâmcılık olmak üzere "Üç Nesil" olarak tanımlamıştır.

⁸ Köroğlu, "Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesinin Seyrini Dergiler Üzerinden Okumak", 8-9.

olarak adlandırılan dönem başlayana kadar devam etmiştir.⁹ İktidarın benimsediği din ve siyaset politikası, Necdet Subaşı'nın ifadesiyle "tecrit politikaları", hem İslâmcı düşünürlerin hem de İslâmi neşriyatın görünürlüğüne geri plana itmiştir. Bu anlamda İslâmcı yayıncılık Cumhuriyetin ilanından çok partili hayatın varlığına kadarki dönemde en zayıf günlerini yaşamak zorunda bırakılmıştır.¹⁰ İslâmcı yayınlar olduğu gibi muhalif yayınlar da söz konusu kanun dayanak noktası yapılarak kapatılmıştır.¹¹

İslâmcı dergiler arasında yer alan Nurettin Topçu'nun *Hareket* (1939) dergisi, Necip Fazıl'ın *Büyük Doğu* (1943) dergisi, yayın hayatına tekrar başlayan *Sebilürreşad/Strat-ı Müstakim* (1948) dergisi, Tek Parti Dönemi'nde yayın hayatına başlamış ve durağan geçen yıllar içerisinde dergicilik alanında kıpırdanışları ve geçiş dönemini oluşturmuştur. 1945 yılına kadar İslâmi neşriyat açısından suskun geçen yıllar, iktidar tarafında ise İslâmi neşriyat karşısında tavizsiz dönem bu yıldan sonra yerini daha önceki yıllara göre yayıncılık açısından yumuşama dönemine, iktidar tarafında ise tavizlerin verildiği yıllara bırakmıştır. Bu anlamda 1947 CHP kongresinde alınan kararlar ve kongrenin asıl taşıdığı amaç yeni bir dönemin başlangıcı sayılabilecek niteliktedir. İfade edilen yeni başlangıcı, 1949 yılında seçmeli din derslerinin müfredata eklenmesi, Ankara İlahiyat Fakültesi'nin açılması ve 'molla' lakaplı Şemsettin Günaltay'ın Başbakanlığa getirilmesi, 1950 yılında kapanan türbelerden bir kısmının açılması izlemiştir.¹² 1940'lı yılların yarısından sonra siyasi alanda başlayan yumuşama dönemi, akabinde Demokrat Partinin iktidara gelişi ve Türkiye'de çok partili hayata geçilmesiyle birlikte dergi sayısında artış yaşanmıştır. Bu dönemde *Allah Yolu*, *Büyük Cihad*, *Din Yolu*, *Doğan Güneş*, *Doğru Yol*, *Ehli Sünnet*, *Ehli Nimet*, *Fetih*, *Hakikat Yolu*,

⁹ Köroğlu, "Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesinin Seyrini Dergiler Üzerinden Okumak", 10-11.; Ali Bulaç, "İslâmcıların Üç Nesli", <https://serdargunes.files.wordpress.com/2014/08/ali-bulac-mc3bcmtazer-tc3bcrkc3b6ne-ve-yasin-aktayin-İslâmcilik-tartismalari.pdf> (Erişim 24 Temmuz 2023).

¹⁰ Necdet Subaşı, "1960 Öncesi İslâmi Neşriyat", *1960-1980 Arası İslâmcı Dergilerde Toparlanma ve Çeşitlenme*, ed. Vadettin Işık vd. (Ankara: Nobel Yayıncılık İLEM Kitaplığı, 2016), 45.

¹¹ Köroğlu, "Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesinin Seyrini Dergiler Üzerinden Okumak", 11.

¹² Subaşı, "1960 Öncesi İslâmi Neşriyat", 59.

Hakka Doğru, Hakyol, Hilâl, Hür Adam, İslâm, İslâm Yolu, İslâm Dünyası, İslâm'ın Nuru, İslâmiyet, İrşat, Müslüman Sesi, Selamet, Serdengeçti, Yeşil Nur, Türk Düşüncesi dergileri yayımlanmaya başlamıştır.¹³

60'lı yıllar Türkiye'de değişim rüzgarlarının estiği bir dönemdir. Türkiye ve NATO ilişkisi, NATO'nun Türkiye'den çok partili hayata geçiş, halkın siyasi ve toplumsal özgürlüklerinin sağlanması gibi birtakım istekleri ile sonuçlanmıştır. Bu durumu, İslâmcı dergi faaliyetlerinde önemli bir isim olan Vahdettin Işık şu şekilde açıklamıştır:

“...Bunun getirdiği özgürlük ortamı Tek Parti Dönemi baskısından çıkan Müslümanların dünyayı tanımalarına ve söz söyleyebilme hürriyetine erişmelerine vesile oldu. Türkiye dışı noktalarla itibar sağlanmaya başladı. Çeviriler yapılmaya, kitapçevleri, yayınevleri kurulmaya başlandı. Dergi sayısında ciddi bir artış meydana geldi.”¹⁴

İslâmcı dergiler özelinde diğer bir kırılma noktası 1960 yılında yaşanan askeri darbe dönemidir. Yeni anayasayla birlikte özgürlüklerin geniş bir tabana yayılması sağlanmıştır. Bu ortamda daha özgüvenli yayınlar yapılmış, dergilerin sayı ve muhtevası çeşitlilik göstermiş, önceki dönemlere göre dezavantajlı kesimler temsil hürriyetine kavuşmuştur. 1960'lı yıllar önceki dönemlere kıyasla daha farklı özellikler, yenilikler ve canlanmalar getirmiştir. Dinin yaşanması, İslâmi gelişimin sağlanması ve toplumun din konusunda yaşadığı eksikliği kapatma noktasında 1940'lı yıllarda başlayan kısmi rahatlama döneminde devreye cemaatler de girmiştir. Fakat cemaat ve tarikatların yayın organlarıyla birlikte toplumda etkin söz sahibi olmaya başlamaları 1960'lı yıllar olacaktır. Süreli yayın çalışmalarında ön planda olan cemaatin “Nur Cemaati” olduğu tespit edilmiştir.¹⁵

Ayrıca bu dönemin en önemli ayırt edici özelliği Mısır ve Pakistan başta olmak üzere İslâm coğrafyasının farklı bölgelerinde yaşayan düşünürlerin ve kaleme aldıkları eserlerin Türkçeye tercüme edilerek Türkiye'de tanıtılmaya başlanmasıdır. Tercüme hareketleri olarak kavramlaşan bu faaliyetler Türkiye'de İslâmcı düşüncenin seyrini değiştirmiş, konu çeşitliliğini artırmış ve Müslüman toplumun ufkunu

¹³ Köroğlu, “Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesinin Seyrini Dergiler Üzerinden Okumak”, 12-13.

¹⁴ Vahdettin Işık, “İslâmcı Dergiler Projesini Konuştuk”, *Genç Öcüler* 106 (Mayıs 2016), 28.

¹⁵ *Nur Mecmuası, İrşat gazetesi, Bediülbeyan, İhlas, Zülfikar, Uhuuvet, Hareket, Vahdet, İttihad, Yeni Asya* gazetesi Nur cemaatinin yayın organları arasında yer almaktadır. bk. Köroğlu, “Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesinin Seyrini Dergiler Üzerinden Okumak”, 25.

genişletmiştir.¹⁶ 1960'lı yılların İslâmcı dergiler için daha hareketli yıllar olduğu konusunda fikir birliği vardır.

1980'ler dönemi ise toplumun nüfus, eğitim, ekonomi alanında yaşadığı olumlu gidişat, radyo ve televizyon sektörünün kullanım alanlarının yaygınlaşması, iç ve dış siyasette meydana gelen değişikliklerle özelliklerinden söz ettirmektedir. Toplumun yaşadığı iç dinamiklerin yanı sıra İran'da yaşanan İslâm Devrimi ve beraberinde getirdiği değişimler İslâmcı dergilerin üslup, dil ve söylemlerine de etki etmiştir. İran kökenli olan ve İslâm devriminin ürettiği kavramlar hem sosyal yaşamın kodlarına hem de İslâmcı dergilerin diline yansımıştır.¹⁷

1980 Askeri Darbesi, 1997 yılında yaşanan 28 Şubat süreci, başörtüsü mücadelesi, kamusal alan, hak ve özgürlükler tartışması, İslâmcılık alanının kamusal alan içine dahil olması İslâmcı dergi içerikleri için önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. 90 sonrası dönem içerisinde en büyük değişim 28 Şubat dönemiyle yaşanmıştır. Kentel, İslâmi hareketlerin inşa ettikleri özgüveni bu dönemde büyük ölçüde yitirdiklerini ifade etmiştir.¹⁸ Bu süreçte yaşananlar ve zamanın ruhunda meydana gelen değişimler kavramların da değişmesine sebep olmuştur. İslâmi kesimin siyaseti tercih ederek yaptığı seçim söylemlerin dengelenmesine ve meşru alana taşınmasına katkı sağlamıştır.

2. Hilâl Dergisi'nin Yayıncılık Anlayışı

Kendi ifadeleriyle “muhterem Türk ve Müslüman efkarına çıkarılmaya zaruri kılan” *Hilâl* dergisi ilmi, dini, ahlaki, edebi, siyasi aylık fikir mecmuası başlığıyla insanlık açısından yaşanan maddi ve manevi buhranlara çare olmak gayesiyle Salih Özcan'ın (öl. 2015) yazı işleri müdürlüğünde 1958 yılında yayımlanmaya başlamıştır.¹⁹ “Bu mecmua basın ahlak yasasına uymayı taahhüt etmez” notuyla okuyucuyla buluşmuştur. Yayın hayatında yaşadığı kesintilerle beraber dergi bünyesinde, 1958 yılından 1993 yılına kadar üç yüzün üzerinde sayı yayımlanmıştır. Özcan'ın yanı sıra İsmail Kazdal, Nihat Armağan (öl. 2005), M. Hamidullah (öl. 2002), Zekai Konrapa (öl. 1969), M.

¹⁶ Köroğlu, “Türkiye’de İslâmcılık Düşüncesinin Seyrini Dergiler Üzerinden Okumak”, 14-15.

¹⁷ Celalettin Çelik, “İslâmi Gruplarda Söylem ve Hafıza İnşa Aracı Olarak Dergiler (1980 Sonrası)”, *Bir Başka Hayata Karşı 1980 Sonrası İslâmcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler Cilt 4: Yayıncılık ve Dergiler*, ed. Lütfi Sunar (İstanbul: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019), 4/29.

¹⁸ Academia.edu, “1990'ların İslâmi düşünce dergileri ve yeni Müslüman entelektüeller: Bilgi ve Hikmet, Umran, Tezkire”

¹⁹ “Çıkarken”, *Hilâl* 1/1 (Kasım 1958), 1.

Tancı (öl. 1974), H. Basri Çantay (öl. 1964) gibi isimler dergi kadrosunda öne çıkmıştır. Derginin yazı işleri müdürlüğünü Osman Yüksel Serdengeçti (öl. 1983), Mustafa Egemen, Mehmet Akif İnan (öl. 2000), İsmail Kazdal, Nihat Armağan üstlenmiştir.

Hilâl dergisi 1970'li yıllara kadar on iki ay yayın yapmasına karşın 1970'lerin ikinci yarısından itibaren yayın sürekliliğinde aksamalar meydana gelmiştir. İslâmi alanda dergicilik sektörünün 70'li yıllarda çeşitlilik göstermesi, derginin sahibi olan Özcan'ın 60 darbesi sonrası mahkûmiyet kararı neticesinde yurtdışına çıkış yapması, yurda döndükten sonra milletvekili olarak siyasete girmesinin derginin sürekliliğini kaybetmesinin nedenleri arasında gösterilmektedir.²⁰

Otuz beş yıl yayın hayatında kalan *Hilâl* dergisinin içeriği incelendiğinde çok geniş bir konu yelpazesi olduğu göze çarpmaktadır. İslâm medeniyeti, İslâm şehirleri, İslâm büyükleri, İslâm dünyasından haberler, Müslüman devletler, dünya dinleri, İslâm tarihi, İslâm hukuku, tefsir, hadis ve tasavvuf bilimleri, din öğretimi, Müslüman kadın, bilinmeyen İslâm memleketleri bahisleri, kitap tanıtımları, İslâm alimleri, portre-biyografiler iç ve dış siyasete dair yorum ve haberler bahsedilen geniş konu ağları arasında yer almaktadır. Dergiyi dönemdeki diğer neşriyattan ayıran en önemli fark ise İslâm coğrafyası ve dış dünya ile irtibat konusunda adımlar atması; bilhassa Muhammed İkbal, Mevdûdî, Seyyid Kutup, Hasan el-Bennâ gibi isimleri “İslâm Büyükleri” ve “Portre”, “İslâm Alimleri” köşelerinde tanıtmasıdır. Bu doğrultuda kapağında kullandığı fotoğraf ve ifadeler, kitap tanıtımları, bibliyografilerini verdiği isimler derginin yayın politikasına dair ipuçları sunmaktadır.

Salih Özcan, Nihat Armağan, İsmail Kazdal gibi isimler *Hilâl* dergisinin yayın serüveni boyunca ön plana çıkmış ve *Hilâl*'i diğer dergilerden ayıran özelliklerinin oluşmasında etkili olmuştur. İhvân'ın Türkiye'deki konumunun giriş noktasını tespit edebilmek adına öncelikle bu isimlere ve dünya görüşlerinin *Hilâl* dergisine nasıl yansıdığına değinmek gerekmektedir.

Dönemin dergileri arasında *Hilâl* dergisini farklı kılan baş aktör şüphesiz derginin sahibi Salih Özcan'dır. *Hilâl* dergisinin, sahibi ve yazı işleri müdürü olan Özcan'ın fikir dünyası etrafında şekillendiği yönünde genel bir kanı hakimdir. Kimileri Özcan'ı “tercüme İslâm'ın

²⁰ Alperen Gençosmanoğlu, “Hilâl Dergisi ve Hilâl Yayınları Yerli Bir Neşriyat Hareketi Olarak Çeviri Faaliyetleri”, *1960-1980 Arası İslâmcı Dergiler Toparlanma ve Çeşitlenme*, ed. Vahdettin Işık vd. (Ankara: Nobel Yayıncılık İLEM Kitaplığı, 2016), 294-295.

finansörü²¹ olarak, kimileri “Bediüzzaman’ın hariciye vekili²²” olarak tanıtmıştır. Salih Özcan’ın Said Nursi ile olan yakınlığı dergide yer alan yazılar arasında Said Nursi ve Risale-i Nurlar’ın ağırlığını da artıran bir faktördür.²³ Özellikle Salih Özcan’ın İslâm dünyasındaki konumu ve ağırlığı İslâmi hareketler ve Türkiye arasında yeni bir iletişim kanalı ve irtibat kurma noktasında köprü vazifesi görmüştür.²⁴ *Hilâl*’i diğer dergilerden ayıran en önemli özelliğinin dünya müslümanlarına ve İslâm ülkelerine verdiği özel önem ve hassasiyetten kaynaklandığı düşünülmektedir. Bu hassasiyetin Dünya İslâm Birliği’nin kurucuları arasında olduğu söz edilen Özcan’ın dünya müslüman alimleriyle kurduğu dostluklarla oluştuğu ifade edilmektedir.²⁵ İslam coğrafyasının birçok ülkesinden kişilerle kurduğu bu ilişkiler daha sonra Hilal dergisinin vazgeçilmez unsurları arasında yer alacaktır.²⁶

Derginin bu politikası kendisinden sonra gelen dergiler için de örnek ve öncü konumda olmasını sağlamıştır. Türkiye dışındaki ülkelerde İslâmi hareketlerin bilgi birikimini tercüme ederek kamuoyuyla buluşturması, *Hilâl*’in 1960’larda yayın yapan dergiler arasında farklı bir konumda yer almasına neden olmuştur. İslâmcı Dergiler Projesi’nin oluşmasında büyük emeği olan Zekeriya Işık’ın şu ifadeleri derginin yaklaşımını ortaya koymasından önemlidir:

“Dergiyi çıkaran Salih Özcan Said Nursi’nin en yakın taleplerinden birisidir. Bugün anlamakta zorlanacağımız bir tablo var *Hilâl*’de. Dergiyi çıkaran kişi Nurcu, yazarlar bugün radikal İslâmcı diye ifadelendiren insanların öncüleri. Seyyid Kutub, Mevdûdî ve Nedvi’den çeviriler var. Said Nursi ile Nedvi, İhvân-ı Müslimîn, Kudüs Müftüsü Muhammed Emin el-Hüseyni ve Suud Kralı Faysal arasında doğrudan

²¹ Rafet Ballı, “Tercüme İslâm’ın Finansörü: Salih Özcan”, *Aydınlık* (18.03.2015).

²² Türkiye Yazarlar Birliği, “Bediüzzaman’ın Hariciye Vekili Salih Özcan Kimdi?”, (Erişim 20.12.2023). bk. Bu konuda Ahmet Özer isimli yazarın *Seyyid Salih Özcan Bediüzzaman’ın Hariciye Vekili* isimli kitabı vardır. Kitaba ulaşılammış, incelenmemiştir.

²³ Bulut Gürpınar, “*Hilâl* Dergisi ve Dünya Siyasetine Bakışı”, *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/2 (2017), 441.

²⁴ Vahdettin Işık, “İslâmcılık Ezberini Dergiler Bozdu” (Görüşmeci: Ayşe Ongun ve Yeni Şafak, Mülakat, 27.03.2016).

²⁵ Fatih Uğurlu, “İslâmi Mücadelede Dergiler”, *Altınoluk* 8 (Ekim 1986), 40.

²⁶ Örneğin “Bağdat’ta toplanan 5. Dünya İslâm Kongresine Salih Özcan Türkiye delegesi olarak katılır. Sonra Pakistan’a gider, Meryem Cemile ile tanışır. Daha sonra Meryem Cemile’nin kitabını Türkiye’de ilk defa Hilâl yayımları çıkarır”. Uğurlu, “İslâmi Mücadelede Dergiler”, 41.

irtibat kurabilen adam Salih Özcan. Bu birikim *Hilâl* dergisine doğrudan yansıyor.”²⁷

Özcan'ın yanı sıra dergiyle özdeşleşen iki isim daha vardır: İsmail Kazdal ve Nihat Armağan. Kazdal ve Armağan'ın derginin yönetimine gelmesiyle dergide ikinci bir dönemin başladığı düşünülmektedir. Kazdal kendi hatıratının yer aldığı “Serencam” adlı eserinin bir bölümünde *Hilâl* dergisinin yazı işleri müdürlüğü görevine başlayarak yayın hayatına girdiği dönemin özelliklerinden bahsetmektedir. Ona göre derginin yayın kurulu ve yazar kadrosunun zengin ve kaliteli bir görünümü vardır. Fakat yazı türleri çeşitlilik gösterse de hemen hemen tüm yazıların tasavvuf içerikli olduğunu ifade etmektedir. Kur'an'a ve sünnete dair yazılar başta olmak üzere dergide yer alan yazı içeriklerinin tasavvuf ekseninde olmasını, böylece İslâm'ın günlük hayata herhangi bir dünya görüşü ve yaşam teklifi sunmayan sıradan bir dergi görünümü arz etmesini eleştirmekte ve dergiyi bu sebeplerden dolayı “Eski *Hilâl*” olarak tanımlamaktadır.²⁸

Özcan'la muhafazakar-milliyetçi çizgide yayın anlayışını sürdüren derginin, Kazdal ve Armağan ikilisiyle birlikte yayın anlayışında farklılığa yönlendiği ve İslâmcı-ümmeççi çizgiye evrildiği ifade edilmektedir. Kazdal'ın, dergide çeviri faaliyetlerinin ivmesini artırdığı, daha sert bir dil kullandığı düşünülmektedir. Onun dönemi İslâmi öze dönüş dönemi olarak yorumlanmıştır.²⁹ Çünkü Kazdal'ın hedeflediği ve istediği, dinî kaynakları kullanarak çağımıza göre yorumlayabilecek, İslâm'ın hayatın her yönünü kuşatan ve beşerin her türlü ihtiyacına cevap veren yapıda olduğunu bilen yetişmiş, eğitilmiş, değerlerine ve köklerine hakim müslüman profildir. Fakat böyle bir profilin Türkiye'de bulunmaması, yerli düşünürlerin sistemin yetiştirdiği ve sisteme hizmet eden kişiler olması sebebiyle bu yöndeki arayış çağrılarının Türkiye dışındaki İslâm coğrafyalarından geldiğini hatıratında şu şekilde ifade etmiştir:³⁰

“Bizde olmayan çağdaş İslâmi düşünce eserleri başka İslâm ülkelerinde olabilir miydi? Bu sorunun cevabını bulmak için yöneldik İslâm coğrafyasına. Bir baktık ki özellikle de Pakistan ve Mısır'da çok gelişmiş mümin beyinler vardı. Bu beyinler İslâm dininin sosyal ve siyasal bir din hüviyetini taşıdığını, çağa hakim güçlerin kurduğu

²⁷ Işık, “İslâmcılık Ezberini Dergiler Bozdu” (Mülakat 27.03.2016).

²⁸ İsmail Kazdal, *Serencam* (İstanbul: Pınar Yayınları, 2004), 267.

²⁹ Aylin Güneş, *Seyyid Kutub'un Fikirlerinin Türkiye'ye Yansımaları (1970-1980 Arası İslâmcı Dergiler Bağlamında)* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2020), 35.

³⁰ Kazdal, *Serencam*, 274.

dünyaya alternatif olacak tek dünya görüşü olduğunu vurguluyordu. Hem de doğrudan doğruya dinin temel kaynağı olan Kur'an ile irtibatlandırarak yapıyorlardı bu işleri. Tabii bunlara sarıldık büyük bir heyecanla ve böylece tercüme devrinin başlatmış olduk. Artık Mevdûdiler, Kutublar, Nedviler gibi çağdaş müslüman düşünür ve yazarların kitapları tercüme ediliyor ve insanlarımıza sunuluyordu".³¹

Hamza Türkmen de derginin Özcan ve Kazdal-Armağan olarak iki döneme ayrılmasını doğru bulmuştur. Fakat bu yoruma katılmayanlar, çeviri faaliyetlerinin başlama noktasında yukarıda ifade edilen dönemsel sınıflandırmaya karşı çıkmakta ve söz konusu faaliyetlerin başlama noktasında Özcan'ın rolünün hakkının verilmesi gerektiğini düşünmektedirler.³² Özcan, çeviri kitaplarından dolayı hapis cezası almıştır.³³ Bu sebeple araştırmacılar Özcan'ın geri plana atılmasını doğru bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Özcan'ın aksine Armağan ve Kazdal dönemlerinin kurumsallaşma açısından daha profesyonel ve sistematik bir düzen işlediğine yönelik yorumların Özcan'ın ikincilleştirilmesinden daha doğru olduğu da eklenmiştir.³⁴ Faik Uğurlu ise "İslâmi Mücadelede Dergiler" başlığıyla *Altınoluk* dergisinde yaptığı değerlendirmelerde Özcan'ın çeşitli İslâm ülkelerinde yaşayan İslâm alimlerinin kitaplarını Türkiye'de yayımlama kararını uyguladığını ve bu eserlerin Türkçeye Özcan'ın girişimiyle kazandırıldığını düşünmektedir.³⁵ Kazdal'ın bu konu hakkındaki yorumu ise dikkat çekicidir. Ona göre derginin sık sık tercümelere yer vermesinde Özcan'ın Arap ülkeleriyle olan yakın münasebetinin, Arap kökenli olması sebebiyle söz konusu ülkelerle daha rahat ilişki kurmasının ve tercüme eserlere daha kolay ulaşmasının etkisi oldukça yüksektir. Bununla birlikte Özcan'ın düşünce ve fikir adamı olmadığına, bu fikirlerle ciddi bir bağının mevcut olmadığına işaret etmiştir.³⁶

³¹ Kazdal, *Serencam*, 275.

³² Gençosmanoğlu, "Hilâl Dergisi ve Hilâl Yayınları Yerli Bir Neşriyat Hareketi Olarak Çeviri Faaliyetleri", 306.

³³ 1967 yılında Seyyid Kutub'un *İstikbal İslâm'ındır* kitabının çevirisinden dolayı Salih Özcan hapis cezası almıştır. bk. Gençosmanoğlu, "Hilâl Dergisi ve Hilâl Yayınları Yerli Bir Neşriyat Hareketi Olarak Çeviri Faaliyetleri", 307.

³⁴ Gençosmanoğlu, "Hilâl Dergisi ve Hilâl Yayınları Yerli Bir Neşriyat Hareketi Olarak Çeviri Faaliyetleri", 307.

³⁵ Uğurlu, "İslâmi Mücadelede Dergiler", 41.

³⁶ İsmail Kazdal, "Hilâl Dergisi İslâm'ın Sosyal Yönünü Gündeme Getirdi", (*Haksöz* dergisi, Söyleşi), *Haksöz* 30 (Eylül 1993), 45.

Sonuç olarak derginin milliyetçi çizgiden ümmetçi ve daha kapsayıcı bir çizgiye evrilmesinde Kazdal'ın etkisinin daha yoğun olduğunu söylemek mümkündür. Kazdal'ın ismi dergide yazı işleri müdürü olarak; Şubat 1965-Ağustos 1968 yılları arasında geçmektedir. Aynı zamanda bu yıllar derginin söylem, nitelik, kalite ve enerji anlamında en hareketli günlerinin yaşandığı yıllar olarak göze çarpmaktadır.³⁷ Bu yıllarda niteliğin yüksek olmasının sebebi dünya Müslümanlarının haberlerinin dergi gündemine girmesi, İslâm coğrafyalarındaki çeşitli İslâmi hareketlerin dergide yer alması, bu İslâmi hareketlerin öncülerinin ve İslâmi hareketlerle bağlantılı müelliflerin eserlerinin dergide tanıtılmasıdır.

Derginin Türkiye tarihi, siyaseti, söylemleriyle paralel bir yayım hayatı/politikası izlediği yorumları yapılmaktadır. Özellikle yayın yaptığı dönemde Türkiye'de gündem olan kavramlar dergi tarafından takip edilmektedir. Kazdal, *Haksöz* dergisine verdiği mülakatta söz konusu durumu şu sözlerle açıklamaktadır:

“Sol kesimin gündemde tuttuğu sosyal adalet düşüncesi karşısında, sağcı-milliyetçi-mukaddesatçı kesim geri çekilme durumunda kaldı. Zira inandıkları değerlerin sosyal planda alternatif yapıları da mevcut değildi. Lakin bu ezilme karşısında İslâm'ın sosyal yapısı gündeme alınmaya başlandı. Ama bu yıllarda sosyal yapının izahını ortaya koyacak herhangi bir eser yoktu. En azından bilinmiyordu. Bu durum karşısında Seyyid Kutub'un *İslâm'da Sosyal Adalet* kitabı bulunup tercüme ediliyor. Bu konuda İslâm'ın toplumsal yapıya çözümler sunabileceği ilan edilmiş oluyordu”.³⁸

Hilâl dergisinin yayın anlayışı, politikası ve Özcan'ın İslâm coğrafyasına yaptığı seyahatlerin dergiye yansımaları, Kazdal ve Armağan'ın dergide yazı işleri müdürüğü görevlerini üstlenmeleri neticesinde *Hilâl*'e yaptığı katkılar farklı açılardan yorumlanmıştır. *Hilâl* dergisi en başta Türkiye'de Cumhuriyet döneminde yeni bir İslâmi dilin oluşmasına katkı sağlamıştır. Dergide devlet, siyaset ve mülkiyet nizamı, milliyetçilik, faiz, cihat, Kur'an'ın anlaşılması, kadının toplumsal hayattaki durumu, İslâm ve Batı medeniyeti, sekülerizm gibi konuların İslâm penceresinden yorumlanması dikkat çekmiştir. Bu konular çerçevesinde Mevdûdi ve Seyyid Kutub'un kaleminden çıkan eserler de ilgiyle takip edilmiştir. Söz konusu yorumlar arasında en önemli

³⁷ Karşılaştırma için bk. Mehmet Kuşçu, “Türkiye’de İslâmi Uyanışa Dergilerin Katkısı 6: *Hilâl* Dergisi”, *Haksöz* 30 (Eylül 1993), 44.

³⁸ İsmail Kazdal, “*Hilâl* Dergisi İslâm'ın Sosyal Yönünü Gündeme Getirdi”, (*Haksöz* dergisi, Söyleşi), *Haksöz* 30 (Eylül 1993), 45.

olanı ise *Hilâl*'in İslâm ülkeleri arasındaki sınırları kaldırması ve coğrafya algısını kırmasıdır.³⁹

Derginin amacı, önsözünde “bir dergi bir kitap” olarak ifade edilmiştir.⁴⁰ Hem dergideki yazılar hem de *Hilâl* yayınlarından neşredilen kitaplar sayesinde, İslâm aleminin çeşitli bölgelerinde yaşayan ancak Türkiye'deki müslümanların haberdar olmadığı müelliflerin eserleri ve kitaplarını Türkçe'ye tercüme ederek İslâm'ın her çağda ihtiyaca cevap verebileceği, İslâm'ın yaşamın her alanını kapsadığı ve bir nizam olduğu anlayışı yerleştirilmeye çalışılmıştır.⁴¹ Bu ifadelerin yanı sıra Türkiye'nin siyasi, sosyal, ekonomik yaşamı içerisinde farklı ve tehlikeli görülen ideolojiler karşısında yeni ve alternatif bir yorum oluşturması, ülkede belli kurumlar üzerindeki ideolojik fikirlerin etkisinin azaltılması amacıyla İslâm ülkelerinden belli isimlerin kitapları Türkçe'ye çevrilme faaliyetlerinin yapıldığı düşünülmektedir. Böylece bu isimlerin eserlerinin ve fikirlerinin Türkiye'ye giriş kapısı büyük ölçüde *Hilâl* dergisi olmuş, Türkiye farklı İslâmi kavramlarla tanışmıştır.⁴²

3. Hilâl Dergisinde İhvân-ı Müslimîn Hareketi

Hilâl dergisi için 60'lı yıllar dönüşüm yılları olarak isimlendirilebilir. İlk sayıların içeriği incelendiğinde yazar kadrosunda Osman Yüksel Serdengeçti, M. Asım Köksal, Ali Ulvi Kurucu, Fehmi Cumalıoğlu, Ali Himmet Berki, Celal Saraç, Salih Özcan, Erol Güngör, Hikmet Tanyu, M. Şevket Eygi gibi isimlerin ön planda olduğu, 60'lı yılların ikinci yarısından itibaren ise artık yazar kadrosunda günümüz Müslümanlarını asli şahsiyetlerine döndürmeyi amaçlayan müellifler olarak nitelendirilen Seyyid Kutub, Muhammed Kutub, Mevdüdi, Nedevi, Hasan el-Bennâ'nın yer aldığı dikkat çekmektedir.⁴³ İsimlerin farklılığı derginin içeriğin çeşitlenmesini de beraberinde getirmiştir. İlk dönem içerik listesi incelendiğinde ibadet, fıkıh, ahlak ve tasavvuf bahisleri, Osmanlı-Türk kültürü, Said Nursi ve Risale-i Nur temalı yazılar vardır. Fakat bu yazılar sonraki yıllarda İslâm'da devlet, hilafet, siyaset, mülkiyet, milliyetçilik, ideolojik fikirler, faiz gibi yazılara dönüşmüştür.

³⁹ Işık, “İslâmcılık Ezberini Dergiler Bozdu” (Mülakat 27.03.2016).

⁴⁰ “*Hilâl*'den Mektup” *Hilâl* 7/76 (Kasım 1967), 1.

⁴¹ Işık, “İslâmcılık Ezberini Dergiler Bozdu” (Mülakat, 27.03.2016).

⁴² Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği (ÖZGÜRDER), “Özgür-Der Alternatif Eğitim Derslerinde 7. Hafta- Türkiye'de İslâmi Dergiler ve Etkileri” (Erişim 7 Temmuz 2023).

⁴³ “Okuyucuya Mektup”, *Hilâl* 9/107 (1970), 1.

Hilâl dergisi ikinci sayısında “Kitapçılarınızdan İsteyeceğiniz Eserler” başlıklı duyurusunda kendi yayın organı olan *Hilâl* Yayınlarının mevcut listesini paylaşmıştır. Bu listede Ali Ulvi Kurucu’ya ait üç eser, derginin kurucu ve yazı işleri müdürü olan Özcan’a ait iki eser bulunmaktadır.⁴⁴ Yine dergi “tavsiye ettiğimiz kitap, mecmua ve gazeteler” başlığı altında Nurettin Topçu ve Hikmet Tanyu’dan eserler önerilirken, dergi olarak *Hür Adam*, *Türk Yurdu*, *Serdengeçti*’yi okuyucularına önermektedir. Bu kitap ve dergilerin dışında, köken olarak diğer İslâm coğrafyalarında yaşayan müelliflerin eserlerinin yer alıp almadığı incelendiğinde ise 1959 yılında Mevdûdî’ye ait sadece üç kitabın *Hilâl* yayınlarından çıktığı ve tavsiye edildiği tespit edilmiştir.⁴⁵ 1970 yılında ise *Hilâl* yayınlarının mevcut eserleri arasında yirmi dokuz kitap listesi paylaşılmaktadır. Listedeki eserlerden sadece üç tanesi yerli yazarlara aittir. Aynı liste içerisinde Seyyid Kutub’un beş eseri bulunurken, Mevdûdî’nin on eseri, Muhammed Kutub’a ait bir eser bulunmaktadır.⁴⁶ 1982 yılında gelindiğinde ise *Hilâl* yayınlarının eserleri incelendiğinde Mevdûdî, Seyyid Kutub, Said Havva, Yusuf el-Karadavi’nin kitapları bulunmaktadır.⁴⁷ *Hilâl* dergisi ve *Hilâl* yayınları nezdinde her ne kadar Mısır kökenli İslâmi hareketin öncülerinin etkileri olsa da Pakistan ve Mevdûdî etkisi daha ön planda göze çarpmaktadır. Bu durumun Özcan’ın Mevdûdî ile yakın münasebetinden kaynaklandığı düşünülmektedir.⁴⁸

Bu çerçevede 1961 yılında farklı İslâm coğrafyalarına yönelimlerin yavaş yavaş başladığını söylemek mümkündür. Derginin “İslâm Büyüklüğü” bölümünde Pakistan’dan ilk kez Muhammed İkbâl tanıtılmıştır.⁴⁹ Daha sonra “Bibliyografya” bölümünde “Mevdûdî Kimdir” adlı yazı yer almıştır. Aynı yıl Almanya, İngiltere, Fransa, Pakistan, Hindistan, Endonezya’nın tanınmış kalemlerinden dergi için makale yazmalarının istendiği okuyucuya duyurulmuştur.⁵⁰

⁴⁴ bk. “Kitapçılarınızdan İsteyeceğiniz Eserler”, *Hilâl* 1/2 (Aralık 1958), 25.

⁴⁵ Bahsi geçen Mevdûdî’ye ait “Kelime-i Şahadet”, “İslâm İnkılabı” ve “Hak Din” isimli eserlerdir. bk. “Tavsiye Ettiğimiz Kitap, Mecmua ve Gazeteler”, *Hilâl* 1/6 (Nisan 1959), 24-25.

⁴⁶ “*Hilâl* Yayınlarının Mevcut Eserleri”, *Hilâl* 9/107 (1970), 32.

⁴⁷ “*Hilâl* Yayınevinde Mevcudu Bulunan Eserler” *Hilâl* 20/230 (Mart 1982), 37.

⁴⁸ krş. Hamza Türkmen, “Seyyid Kutub Türkiye’de Nasıl Algılandı”, *Haksöz* 267 (Haziran 2013), 60.

⁴⁹ Nahit Dinçer, “Muhammed İkbâl”, *Hilâl* 2/16 (Ocak 1961), 6.

⁵⁰ “*Hilâl*’den Mektup”, *Hilâl* 2/19 (Eylül 1961), 1.; “Abu’ul A’la El-Mevdûdî Kimdir?”, çev. Zübeyir Koç, *Hilâl* 2/19 (Eylül 1961), 19-20.

1960'lı yılların ikinci yarısından itibaren Mısır bölgesinden isimlere ağırlık verildiği görülmektedir. Seyyid Kutub ve Hasan el-Bennâ bu isimlerin başında gelmektedir. “Biyografi, Portreler” başlıkları altında çok sayıda ismin kim olduklarına ve amaçlarına yer verilmiştir. 1965 yılında yayınlanan bir sayıda ilk defa yazar kadrosu arasında Seyyid Kutub'un ismine yer verildiği dikkat çekmektedir.⁵¹ Kazdal tarafından yazılmış olan Seyyid Kutub ile ilgili biyografi ve düşünce yazısına ilk defa 1965 yılında yayımlanan bir sayısında rastlanır. Seyyid Kutub yazıda “Hakiki Müslüman” olarak tanıtılmaktadır. Yazının genel havası, Kutub'un İslâm hakikatlerini insanlara ulaştırma yolunda verdiği mücadelenin değeri üzerine kuruludur. 1965 yılında yayımlanan bu yazıda Kutub'un *İslâm'da Sosyal Adalet ve Din Dediğin Budur* adlı kitaplarının Türkçe'ye tercüme edildiği ve Türkiye'nin Kutub'u bu iki kitapla tanıdığı görülmektedir.⁵²

Portreler başlığıyla yayınlanan yazılar arasında Hasan el-Bennâ ile ilgili biyografi yazısı da 1965 yılında yazılmıştır. Bennâ'nın biyografisinde kendisinin Müslüman kimliği, İslâmi hayat kurmak için davasına adanmışlığı, faaliyetleri ve cesareti ön planda tutulmuştur. Kurmuş olduğu “Müslüman Kardeşler” hareketinin faaliyetlerine değinilmiştir.⁵³ Bu tarihlerden itibaren Hasan el-Bennâ'nın yazılarından kısa tercüme yapılarak derginin farklı sayılarında yayımlandığı dikkat çekmektedir.⁵⁴ Hasan el-Bennâ'dan yapılan alıntılara özellikle “Gençlere İthaf Olunur” bölümlerinde yer verilmiş, gençlerde İslâmi yaşayış tarzı, İslâm davası bilincinin oluşturulması istenmiş, yayınlanan çeviri yazılarıyla gençlerin her koşulda İslâm davası yolunda cesaret ve özgüven sahibi olmaları gerektiğine dair örnekler verilmiştir.

Seyyid Kutub'un idamına giden süreç, idam edilmesi ve idamından sonraki dönem dergide geniş yer bulmuştur. Seyyid Kutub'un tutuklanmasının ardından dergi “Seyyid Kutub, Nasır'ın Zindanında”

⁵¹ Bahsi geçen derginin 5/53.sayıdır.

⁵² İsmail Kazdal, “Hakiki Müslüman: Seyyid Kutub”, *Hilâl* 5/49 (Şubat 1965), 7.

⁵³ Muhibbizade, “Şeyh Hasan-el Bennâ Kimdir?..”, *Hilâl* 5/53 (Temmuz 1965), 20-21.

⁵⁴ Çeviri yapanlar: Ali Arslan bk. Hasan el-Bennâ, “Davalara Karşı Durumumuz”, çev. Ali Arslan, *Hilâl* 5/54 (Ağustos 1965), 15.; Hasan el-Bennâ, “Gençlere Hitap”, çev. Ali Arslan, *Hilâl* 5/57 (Nisan 1966), 10-11.; Hasan el-Bennâ, “Gençlere Hitap”, çev. Ali Arslan, *Hilâl* 5/58 (Haziran 1966), 9-10.

kapak yazısı ve fotoğrafına yer vermiş, söz konusu sayısını adeta Seyyid Kutub'a ithaf etmiştir.⁵⁵ Seyyid Kutub, sosyolog ve müfessir kimlikleriyle ön plana çıkan İslâm alimi, mücahit ve Müslüman Kardeşler teşkilatının öncülerinden olan bir şahsiyet olarak tanıtılmıştır. Fakat Seyyid Kutub'un Müslüman Kardeşler hareketini tanzim eden bir taktik adamı olmadığı, kendisinin bütün Müslümanların istikametini oluşturacak unsurlar vazeden bir alim olduğu vurgulanmıştır.⁵⁶ İdam edilmesinden sonra *Yoldaki İşaretler* kitabından bölümler dergide okuyucuya ulaştırılarak, bir anlamda Seyyid Kutub anılmıştır.⁵⁷ Seyyid Kutub'u idama götüren eser olarak tanıtılan *Yoldaki İşaretler* kitabı, *Hilâl* Yayınlarında basılmış ve bir ay içerisinde kitabın tükenmek üzere olduğu duyurulmuştur.⁵⁸ Yine Kutub'un *İslâm'ın İstikbali* isimli makalesi derginin iki farklı sayısında yayınlanacak şekilde parça parça yayımlanmıştır.⁵⁹ 1967 yılında da *Hilâl* Yayınları kitap neşriyatına tüm hızıyla devam etmiş, Seyyid Kutub'un *İslâm ve Medeniyetin Problemleri*, *İstikbal İslâm'ındır*, *Kur'an'da Edebi Tasvir* adlı eserlerinin yayınlanma çalışmalarının kısa bir sürede sonuçlandırılıp, okuyucuyla buluşacağı haberi verilmiştir.⁶⁰ 1968 yılında Seyyid Kutub'un *Beşeri Sulh ve İslâm ve İslâm'da Cihat* eserlerinin de yayımlandığının duyurusu yapılmıştır. 1969 yılında Kutub'un *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri* eserinin tercüme çalışmalarının başladığı da bildirilmiştir.⁶¹

Müslüman Kardeşler 1966 yılında Seyyid Kutub şahsında gündeme gelmekte, Seyyid Kutub ve İhvân grubunun bazı üyelerinin mahkûm edilmesi bağlamında ele alınmıştır. Müslüman Kardeşlerin kuruluşu kronolojik olarak ele alınarak okuyucuya rahat bir anlama imkânı sunulmuştur. Ancak hangi şartlar altında kurulduğu, kuruluşunda yer alan sebeplerin ne olduğu, kuruluşunda etkili olan iç ve dış faktörler üzerine derinlemesine değerlendirmeler yapılmadığı,

⁵⁵ bk. "Kapak Fotoğrafı", *Hilâl* 5/56 (Mart 1996).

⁵⁶ "Modern Firavun'un Son Cinayeti", *Hilâl* 6/62 (Eylül 1966), 11.

⁵⁷ Kitabın muhtelif bölümlerini dergi için Abdülkadir Şener çevirmiştir. bk. Seyyid Kutub, "Yoldaki İşaretler", çev. Abdülkadir Şener, *Hilâl* 6/63 (Ekim 1966), 27.

⁵⁸ "*Hilâl*'den Mektup", *Hilâl* 6/65 (Aralık 1966), 1.

⁵⁹ Bu makaleyi Halil Zafir çevirmiştir. bk. Seyyid Kutub, "İslâm'ın İstikbali Müslümanın Mesuliyetidir", çev. Halil Zafir, *Hilâl* 6/64 (Aralık 1966), 3.

⁶⁰ "*Hilâl*'den Mektup", *Hilâl* 6/68 (Mart 1967), 1; "*Hilâl* Yayınları", *Hilâl* 7/76 (Kasım 1967), 24.

⁶¹ "*Hilâl* Yayınlarından", *Hilâl* 9/97 (Kasım 1969), 25.

analiz yönteminin kullanılmadığı göze çarpmaktadır. Mısır'da İhvân'ın daha ziyade "büyük şehit" Hasan el-Bennâ öncülüğünde İslâm'ın dıştaki düşmanlarından, onun içindeki ajanlarından kurtulma ve İslâm nizamı kurma gayeleriyle ortaya çıktığı ifade edilmiştir.⁶² Müslüman kardeşlerin batı ve doğu hakkında tutarlı bir dünya görüşlerinin olduğu, manevi ve maddi yükseliş için düzenli, köklü, temeli sağlam programlarının olduğu vurgulanmıştır. Programlarının çok boyutlu olduğu, eğitimden dış politika ve zirai alana kadar bir ülkü etrafında şekillendiği yorumu yapılmıştır.⁶³

Müslüman Kardeşlerin programları ve hedefleri de kurucuları ve İhvân içerisinde ön plana çıkan isimlerinin kalemlerinden çıkan yazılar aracılığıyla okuyucuya ulaştırılmaktadır. Buna göre bir yazıda Hasan el-Bennâ'nın kitaplarından belli bir bölüm muhatap kitleye sunulurken aynı zamanda Müslüman Kardeşler hareketinin amacına, kim olduklarına yer verilmektedir. Bu bölümler alıntı şeklinde düzenlendiği için dergi, yazıları herhangi bir yorum katmadan paylaşmaktadır.⁶⁴ *Hilâl* dergisinde İhvân-ı Müslimîn Hareketinin 50. yılında Said Havva imzalı yazı dizisi yer almıştır. Söz konusu yazının yine aynı isimle *Hilâl* yayınlarından basılacağı haberi verilmiştir. Bu yazıda Said Havva'dan İhvân'ın amaçlarının ne olduğu ve ne olmadığı öğrenilmeye çalışılmıştır:

"Biz bütün gücümüzle örnek bir nesil olma çabamızdayız. Ahlak ve şahsiyetimizi yüceltmeye çalışıyoruz... Biz, bir siyasi partisi değiliz. Siyasi partilerle hiçbir ilişkimiz yoktur. Çünkü, siyasi partilerin çoğu, küfür düzenine sırtını vererek faaliyetlerini sürdürürler."⁶⁵

İhvân'ın kuruluşunun zalim ve mazlum söylemi üzerinden oluşturulduğu gözlenmektedir. En temelde İhvân'ın Mısır'ı İngiliz esaretinden kurtarmayı hedefleyerek, dinin prensiplerini tatbik etmeyi amaçladıkları belirtilmiştir. İhvân hareketinin, bütün hakları elinden alınmış Müslümanların Mısır'daki temsilcileri olduğu, Mısır'ın hakiki sahipleri olduğu vurgulanmıştır.⁶⁶

Mısır'da yaşanan siyasi gelişmeler sonucunda iktidar ile Müslüman Kardeşlerin karşı karşıya gelmesi de dergide yer bulmuştur. Dergi, muhalefete dönüşen iki gruptan amasız bir şekilde Müslüman

⁶² "Modern Firavun", *Hilâl* 5/55 (Kasım 1965), 2.

⁶³ Zafer Karıp, "Bir Firavun Şarlo'su", *Hilâl* 5/56 (Mart 1966), 6.

⁶⁴ bk. Hasan el-Bennâ, "Gençlere Hitap", çev. Ali Arslan, *Hilâl* 5/57 (Nisan 1966), 10; "Gençlere Hitap", çev. Ali Arslan, *Hilâl* 5/58 (Mayıs 1966), 9.

⁶⁵ Said Havva, "50. Yılda Müslüman Kardeşler Teşkilatı", *Hilâl* 18/205 (Şubat 1980), 4.

⁶⁶ "Modern Firavun'un Son Cinayeti", *Hilâl* 6/62 (Eylül 1966), 11.

Kardeşlerin yanındadır. Mısır'da iktidar ve Mısır Devlet Başkanı Nâsır "Firavun", "modern Firavun", "ihtilalci", "yönetici vasıflarından yoksun", "sadist" şeklinde oldukça olumsuz ifadelerle nitelendirilmiştir. 80'li yıllarda Enver Sedat'ın devlet başkanlığı altında Müslüman Kardeşlerin durumuna da değinilmiştir. Buna göre Sedat'ın İsrail ile yapacağı barış anlaşmasına karşı harekete geçen Müslüman Kardeşlerin tutuklandığı, bir araya gelmelerine yasak getirildiği ve vurucu gücünün dağıtıldığı gibi haberler aktarılarak Müslüman Kardeşler üzerine anlatılar bu yıllarda büyük oranla Mısır siyaseti üzerinden yapılmıştır.⁶⁷

Dergide Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub ve Hasan el-Bennâ hakkındaki yazılarda duygu yoğunluğu baskın bir üslup tercih edilmiştir. Bilgi verici yazılar için de aynı durum geçerli olup, akademik dilden uzak yazılar bulunmaktadır. Bu yazı şekliyle dergide muhatap olarak seçilen Müslüman kitleye gerekli zulüm karşısında duyarlılığı vermek, aksiyona geçirmek hedeflendiği düşünülmektedir. "Zalimler için yaşasın cehennem", Müslümanların kurtuluşu bütün dünyanın kurtuluşu demektir", "Kafirler istemeseler de yine Allah nurunu tamamlayacaktır" gibi aksiyona geçirmek için kelimelerin gücünden de yararlanılmakta, İslâmi özdeyişler ve Kur'an'dan ayetler kullanılmaktadır.⁶⁸

Müslüman Kardeşlere ait kitapların ve derginin çeşitli nüshalarında yer alan makalelerin kimler tarafından tercüme edildiğini tespit etmek de oldukça önemlidir. Ali Arslan, Kutub ve Bennâ'nın kitaplarını ve makalelerini tercüme eden isimlerden birisidir. 1968 yılında Kutub'un *Cihan Sulhu ve İslâm* adlı kitabını Türkçe'ye çevirmiştir. Yine İhvân kökenli müelliflerin eserlerini Türkçe'ye tercüme eden isimlerin arasında Süleyman Ateş, Bekir Karlığa, Abdülkadir Şener, Hasan Beşer, Ali Zengin, Mustafa Mutlu vardır.⁶⁹ Müslüman Kardeşlerin Türkiye'ye taşınmasında *Hilâl* dergisinin önemli bir rol üstlendiği ve aracılık yaptığı inkar edilemezse de İsmail Kara bu durumun oluşmasını Mısır'da toplanmış dinî ve millî duyguları yüksek Türk çevresine, 1924 yılında medreselerin kapanmasına müteakiben Mısır'a eğitim almaya giden Türk öğrencilere ve Balkanlarda dinî eği-

⁶⁷ Ramazan Nazlı, "Ortadoğu'da Oynanan Son Oyunlar", *Hilâl* 18/208 (Mayıs 1980), 6.

⁶⁸ "Bir Mazlum İtiraf Etti...", *Hilâl* 5/56 (Mart 1966), 11.

⁶⁹ Bu isimlerin yanı sıra *Hilâl* dergisinde yayınlanan çevirilerde Sadrettin Yüksel, Tüzün Demirer, Sabri Arslan, Rasim Özdenören, Mustafa Varlı, Nuri Karcıoğlu, Ali Genceli, Mikail Bayram'ın imzaları vardır.

timde yaşanan zayıflamanın ardından Yugoslavya'dan, Bulgaristan'dan Mısır'a giden, eğitimleri sonunda Türkiye'ye dönecek olan öğrencilere bağlamaktadır. Bu sebeple yukarıda ismini zikrettiğimiz Abdülkadir Şener, Mustafa Mutlu ve Ali Arslan'ın aynı zamanda Mısır'da eğitim alan, Mısır ile bağlantıları olan, İhvân'ın eserlerini bilen ve tanıyan kişiler olduğu ifade edilmelidir.⁷⁰

Türkiye'de halk arasında Seyyid Kutub'un eserleri içerisinde etkisi en büyük olan *Yoldaki İşaretler* olmuştur. *İslâm'da Sosyal Adalet ve Din Dediğin Budur* eserlerine de ilginin yoğun olduğu, Müslüman Türkler tarafından ismi geçen kitapların adeta "su gibi içildiği" ifade edilmiştir.⁷¹ Kazdal, derginin Kutub'un *Yoldaki İşaretler* kitabına daha fazla önem vermesinin sebebini, kitabın özelliklerinin en başta kendilerinde oluşturduğu farklılıktan ileri geldiğini ifade etmektedir. İlk defa sosyal meselelerde Kur'an ayetlerinin referans alındığı bir kitapla karşılaşmak bu kişiler üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Yine Türkiye'de dinî söylem, dinî tecrübe ve İslâmi hareketlerin yenilenme sürecinde gerekli olan alt yapı, bilgi ve birikime sahip olunmadığı düşüncesi Mısır ve Pakistan'a yönelmesine sebep olmuştur. Tercüme edilen kitaplar, makaleler, müelliflerin biyografileri basit bir tanıtımın ve tercümenin çok ötesindedir. Tercümelerin hedefleri vardır. Bu anlamda Kazdal'a göre Türkiye'de İslâmi Hareketlerin gelişimi üzerinde *Hilâl*'in en büyük katkıları; mezhep taassubunun ortadan kaldırılmasında büyük mesafeler katedilmesini sağlaması, Türkiye'de İslâmi düşüncenin oluşmasına, sistemli, alt yapısı sağlam, Kur'an'ı referans alan toplum, gençlik ve düşüncenin meydana gelmesine etki etmiş olmasıdır.⁷²

Seyyid Kutub'un Türkiye'deki Müslümanlar üzerinde ne derece etkili olduğunun yanı sıra eleştiri alıp almadığı konusu da incelenmesi gereken önemli hususlardandır. Türkiye'de Abdulhakim Arsavi kolundan gelerek çevresinde Işıkçılar adı verilen dinî bir cemaat oluşan Hüseyin Hilmi Işık,⁷³ Seyyid Kutub'u eleştiren isimlerden birisidir. Dücane Cündioğlu bu konuyu şu şekilde yorumlamıştır:

⁷⁰ İsmail Kara, "Müslüman Kardeşler Türkçeye Tercüme Edildi Mi?", *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm 2* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016), 511.

⁷¹ "Modern Firavun'un Son Cinayeti", *Hilâl* 6/62 (Eylül 1966), 10.

⁷² İsmail Kazdal, "Hilâl Dergisi İslâm'ın Sosyal Yönünü Gündeme Getirdi", (*Haksöz* dergisi, Söyleşi), *Haksöz* 30 (Eylül 1993), 46.

⁷³ Aynı kitapta sadece Mevdûdi, Hasan el-Bennâ değil İbn Teymiyye Muhammed Abdulvehhab, Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh, Muhammed Kutub gibi isimlerinde tenkit edildiği ifade edilmiştir.

“...Malum olduğu üzere Hüseyin Hilmi Işık kitaplarında Seyyid Kutub’un reformcu, hatta komünist olduğunu iddia ediyor ve gerekçe olarak da Kutub’un zekâtı devletin alacağını söylediğini, bunun da komünistlik demek olduğunu savunuyordu. Ayrıca Arap milliyetçisi olduğunu, dinin aslını, özünü değiştirmek istediği gibi iddiaları da vardı. Takdir edilecektir ki bir ülkücünün bir kimseden ürkmesi, hatta nefret etmesi için o kimseye komünist yaftasının takılması yerlidir.”⁷⁴

Kazdal, Hüseyin Hilmi Işık’ın *Dinde Reformcular* adlı kitabında Seyyid Kutub, Hasan el-Bennâ gibi isimlere dair yaptığı eleştirilere *Bir İhtar* adlı küçük hacimli bir eserle cevap vermiştir. Kazdal çalışmasına, Hilmi Işık’ın kendi penceresinden İslâm’a bakmayan her bir Müslümana ağır ifadeler kullandığına, kendi düşüncesiyle uyuşmayan İslâmî yorumları ‘reform’, ‘yenilik’ olarak okumasının bir hata olduğuna ve Işık’ın tenkit ve taarruzlarının aşırılıklarına vurgu yaparak başlamıştır.⁷⁵

Bu eleştirilerin haricinde Seyyid Kutub, Türkiye’deki Müslüman halkın üzerinde büyük etkiler bırakmıştır. Din, devlet, millet, İslâm, tevhid, cihad, faiz gibi kavramları yeniden okuma ve yorumlama noktasında Müslümanlara yeni bir bakış açısı kazandırdığı düşünülmektedir. Mevdûdî ve Seyyid Kutub’un kitaplarıyla tanışmanın okuyucular üzerinde “tevhidi bilinç kazanma, Kur’an’ın özünü kavrama, Müslüman kimliğini aslına uygun olarak yeniden inşa etme” anlayışı geliştirdiği yönünde ortak bir görüş vardır.⁷⁶ Hamza Türkmen ise Türkiye’de Seyyid Kutub’un algılanışı üzerine yazdığı analiz yazısında Kutub hakkında şu sözleri söylemektedir:

“Seyyid Kutub bizim için kutsanan veya düşünceleri temel ölçü olan bir kişi değil; Türkiye’deki tevhidi uyanış sürecinde sağcı, milliyetçi, devletçi, Türkçü muhafazakarlığımızdan veya dindarlığımızdan arınmamızda önemli katkılarda bulunmuş ve ıslah mücadelesinde zamanın şartları içinde sağladığı katkılarla geleceğimize köprü olmuş bir kuldür.”⁷⁷

Hilâl dergisi İslâm’ı okuma, düşünme ve yaşama noktasında tercümelerin desteğini alarak yeni bir ruh kazandırmayı amaçlamıştır.

⁷⁴ Dücane Cündioğlu, “Seyyid Kutub Hakkında Bir Musahabel”, *Yeni Yeryüzü* 4 (Eylül 1993), 20.

⁷⁵ İsmail Kazdal, *Bir İhtar* (İstanbul: Kazdal Yayınevi, 1969), 13-14

⁷⁶ Cündioğlu, “Seyyid Kutub Hakkında Bir Musahabel”, 20.

⁷⁷ Hamza Türkmen, “Seyyid Kutub Türkiye’de Nasıl Algılandı”, *Haksöz* (Haziran 2013).

İslâm'ı milliyetçi, dogmatik, ırkçı, teslimiyetçi düşüncelerden uzaklaştırarak aksiyon alabilen, eleştiren, sorgulayan, ümmetçi ve kapsayıcı bir tasavvur oluşturmak istemiştir.⁷⁸ Bu amaçların yanı sıra tercüme, Türkiye toplumunu yeni kavramlarla tanıştırmıştır. Artık Türk ve Müslüman söylemi değil, Türkiyeli Müslümanlar söylemi hâkim hale gelmiştir. Kur'an'ın sadece ahlak ve fıkıh kitabı olmadığı, İslâm'ın sosyal ve siyasi alanda da söz sahibi olduğu zihinlere yerleştirilmeye çalışılmıştır.

Hilâl dergisinde sadece Seyyid Kutub'un biyografisi, yazıları, eserleri tanıtılmamış aynı zamanda Kutub hakkında dile getirilen şüphelere de zaman zaman cevap verilmeye çalışılmıştır. Hakkında tekfire kadar varan söylemler hoş karşılanmamıştır. Eleştiriler genel tutulmuş, Seyyid Kutub hakkında şüpheye düşürenlerin, ona karşı saldırılarda bulunanların açık bir şekilde isimleri verilmemiştir. Bu konuyla ilgili bir yazıda Kutub'un hayatını "cahiliye/sosyalizm ve İslâm", "delalet ve hidayet" olmak üzere iki döneme ayıranlar üzerinden eleştiriler kritize edilmiş ve kendisi hakkında bir kanaat oluşturulmaya çalışılmıştır. İbrahim Sarmış'a göre Seyyid Kutub'un amacı, Mısır'da sömürgeciliğe ve kapitalizme karşı çıkmak, onların İslâm dünyasında açtığı derin yaralara çare olmak ve İslâm'ın emrettiği sosyal adaleti gerçekleştirmektir.⁷⁹ Bu sebeple yazara göre Kutub, hayatının her döneminde İslâm inanç ve adabına bağlı kalmıştır. Yazar da bir nevi Kutub'un hayatını iki dönemde ele alarak incelemekte, Kutub'un İhvan'la ilişki kurmadan önceki hayatında İslâmi kültür ve dünya kültürleriyle ilgilendiğini diğer döneminde sadece İslâm kültür ve ideolojisiyle meşgul olduğunu savunmaktadır. Fakat yazar Kutub'un bir insan olarak yaptığı hataların dalalet, cehalet noktasında incelenmemesi gerektiğini ifade etmektedir.⁸⁰

Müslüman Kardeşler hareketinin dergi gündeminde yer alması yayın hayatının sonuna kadar devam etse de 60'lı ve 70'li yıllara göre bir duraklama yaşadığı dikkat çekmektedir. Bunda Kazdal'ın 1968 ortalarında, Armağan'ın 1971 sonuna doğru dergiden ayrılmalarının büyük etkisi olabileceği düşünülmektedir.⁸¹ Öte yandan genel olarak

⁷⁸ Mehmet Kuşçu, "Türkiye'de İslâmi Uyanışa Dergilerin Katkısı 7: *Hilâl* Dergisi", *Haksöz* 31 (Ekim 1993), 41.

⁷⁹ İbrahim Sarmış, "Seyyid Kutub Etrafındaki Şüpheler", *Hilâl* 19/216 (Ocak 1981), 22.

⁸⁰ İbrahim Sarmış, "Seyyid Kutub Etrafındaki Şüpheler", *Hilâl* 18/215 (Aralık 1980), 14

⁸¹ Derginin Aralık 1971 yılında yayımlanan 123.nüshasında yazı işleri müdürü olarak artık Mahmut Alagöz'ün ismi geçmektedir.

bakıldığında Türkiye’de İslâmi hareketler açısından Müslüman Kardeşlerin 80’li yıllarda gerilemesinin, eski heyecanını ve motivasyonunu kaybetmesinin sebebinin İsmail Kara üç unsura bağlamaktadır.⁸² Bu unsurlardan birisi İran Devriminin Müslüman Kardeşler Hareketini gölgelemiş olmasıdır.⁸³ Ne var ki İran İslâm Devrimi’nin meydan okuyan tavrının Türkiye’deki etkisine rağmen *Hilâl* dergisinde böyle bir atılım oluşturmadığı dikkat çekicidir. İran Devrimiyle ilgili görüşler dahi dergide Mevdüdi’nin bakış açısı ve yorumlarıyla aktarılmıştır.⁸⁴ Devrim heyecanının yaşandığı ilk yıllarda dergide İran ile ilgili konuların işlendiği görülmektedir. Fakat bunun İslâm devrimini “öteki” olana karşı savunma refleksinden ileri geldiği göze çarpmaktadır.⁸⁵ İran’ın yabancı ideolojilere ve Şah’a başkaldırıları sonucunda tek doğru sistem olarak İslâm’ı tercih etmesi takdir edilen bir tutum olmuştur.⁸⁶ Yine de dergide İran Devrimi ve Humeyni’nin, Müslüman Kardeşlerin özelinde Seyyid Kutub’un önüne geçmediği ifade edilebilir. Ayrıca İslâm dünyasının gündeminde bu yıllarda İran olmasına rağmen dergide Mısır ve Pakistan’ın etkisi devam etmektedir. Yazar kadrosu arasında Seyyid Kutub, Muhammed Kutub, Hasan el-Bennâ yerli yazarlara göre daha az yer alsada *Hilâl* dergisinde müelliflerin yazıları ve *Hilâl* yayınları arasında ismi geçen müelliflerin eserlerinin basımı ve yeni çıkan kitapların tanıtımı devam etmektedir.

Sonuç

İkinci Meşrutiyet Dönemi İslâmcı dergiciliğin temeli olarak kabul edilmiş ve bu dönemden itibaren dergicilik alanında tecrübe birikimi başlamıştır. Fakat Cumhuriyetin ilan edilmesiyle birlikte söz konusu akıma ait bilgi ve düşünce birikimi akamete uğramış, muhalif basın adı altında dergi yayıncılığı için kesinti dönemi başlamıştır. Zaman içerisinde şartların ve dinamiklerin değişmesi rüzgârın farklı yönde esmesine sebep olmuş, 1939 yılından itibaren İslâmcı dergicilik alanında yavaş yavaş kıpırdanışlar başlamıştır. Fakat bu alanda asıl atılım, uzun bir aranın getirdiği kopukluktan sonra 60’lı yıllarla birlikte

⁸² Kara’nın belirttiği diğer iki unsur şunlardır: İlki Müslüman Kardeşlerin kendi iç dinamiklerini devam ettirememeleri ve Müslümanlar üzerinde oluşturdukları heyecanı yitirmeleridir. Diğeri ise Türkiye’nin yeni bakış açıları geliştirmesine paralel olarak İslâm düşüncesinin eleştiri sürecine girmesidir.

⁸³ İsmail Kara, “Müslüman Kardeşler Türkçe’ye Tercüme Edildi Mi?”, *Dergâh* 2/21 (Kasım 1991), 14.

⁸⁴ Mevdüdi, “Humeyni ve İran İslâm İnkılabı Hakkında Mevdüdi’nin Görüşleri”, *Hilâl* 17/199 (Ağustos 1979), 15.

⁸⁵ Nizami Sakallıoğlu, “İran Olayları ve Basın”, *Hilâl* 16/193 (Şubat 1979), 1.

⁸⁶ Mahmut Alagöz, “Hadiselerin Düşündürdükleri”, *Hilâl* 181/205 (Şubat 1980), 17.

kendini göstermiştir. Bu dönemin yayın faaliyetleri arasında gösterilen *Hilâl* dergisi de 1958 yılında yayın hayatına başlamıştır. Yayın hayatı süresince derginin karakterine yön veren üç önemli isim olarak Salih Özcan, İsmail Kazdal ve Nihat Armağan karşımıza çıkmaktadır.

İslâm coğrafyasının farklı bölgelerine açılım yapan dergi, dünya Müslümanlarının gündelik yaşamlarını, dinî anlama, algılama ve yaşayış seviyelerini ortaya koymaya çalışmıştır. Fakat bu özelliğinin de ötesinde *Hilâl* dergisinin yayın hayatında bulunduğu yaklaşık otuz beş sene içerisindeki ayırt edici niteliği, tercüme hareketleriyle özdeşleşmiş olmasıdır. Derginin Müslüman Kardeşler hareketini yayın hayatı boyunca en yoğun ele alındığı dönem aralığının 1965-1970 yılları arası olduğu tespit edilmiştir. Yine Müslüman Kardeşlere ait külliyyatın büyük oranla bu yıllarda Türkçeye aktarılma faaliyetleri gerçekleşmiştir. Bu durumun oluşmasında dergide aynı yıllar arası yazı işleri müdürlüğü yapmış İsmail Kazdal ve Nihat Armağan'ın etkisi olduğu görüşü hakimdir. Fakat bu hareket, dergide Seyyid Kutub ağırlıklı olmak üzere hareketin öncü ve kurucu şahıslarıyla gündeme gelmiştir. Müslüman Kardeşler ve hareketin öncü isimleri dergide tavizsiz bir şekilde savunulmuştur. Her bir isim Müslüman bireyler için örnek alınması gereken bir şahsiyet ve dava adamı olarak sunulmuştur.

İslâm coğrafyasından eserlerin Türkçeye aktarılması, sadece kitapların ve müelliflerin Türkiye'de bilinirlik oranının artmasına katkı sağlamamış aynı zamanda genç nesil ve tüm Müslüman toplum üzerinde bir dönüşüm yaşanmasına sebep olmuştur. Öyle ki Seyyid Kutub, Hasan el-Bennâ, Abdulkadir Udeh, Meryem Cemile, Mevdûdî, Muhammed Kutub gibi tercüme eserlerin sahibi olan müellifler, derginin daimî yazarları ve kemik kadrosu haline gelmiştir. Bu yüzden tercüme edilen kitaplar, makaleler, müelliflerin biyografileri basit bir tanıtımın ve çevirinin çok ötesindedir. Tercümelerin arka planında belli bazı amaçların olduğu tahmin edilmektedir. Tercümeler de bu amaçlara uygun olarak tercih edilmiştir. En başta, Türkiye'de yaşayan toplulukların zihinlerine ve yaşam biçimlerine Kur'anî ve tevhidî bir bakış açısı kazandırmak arzu edilmiştir. Bu tavır, derginin dil, üslup ve söylemi üzerinde değişiklikler yaşanmasını da beraberinde getirmiştir. Tasavvuf bahisleri ile dinî duygu ve dinî hissiyata hitap eden içerik yazılarından yeni kurucu bir söylem inşa edilmeye başlanmıştır. Yine bu çerçevede kaynaklara/öze dönüş, İslâm devleti, İslâm toplumu ve İslâm nizamı vurguları başta olmak üzere İslâm'ın hayatın tüm yönlerini kuşatan sosyolojik, siyasi ve iktisadi bir sistem olduğu fikri beslenmeye çalışılmıştır. Tüm bu yönleriyle *Hilâl* dergisinin Türkiye'de Müslüman Kardeşlerin tanınması ve fikirlerinin etkili olması sürecine ciddi katkı sunduğunu söylemek mümkündür.

Kaynakça

- Academia.edu, “1990’ların İslâmî düşünce dergileri ve yeni Müslüman entelektüeller: Bilgi ve Hikmet, Umran, Tezkire”. Erişim 12 Aralık 2023. https://www.academia.edu/11399085/1990_lar%C4%B1n_%C4%B0sl%C3%A2m%C3%AE_d%C3%BC%C5%9F%C3%BCnce_dergileri_ve_yeni_M%C3%BCsl%C3%BCman_entelekt%C3%BCler_Bilgi_ve_Hikmet_Umran_Tezkire.
- Alagöz, Mahmut. “Hadiselerin Düşündürdükleri”. *Hilâl* 181/205 (Şubat 1980), 16-18.
- Ballı, Rafet. “Tercüme İslâm’ın Finansörü: Salih Özcan”. *Aydınlık* (18.03.2015), <https://www.aydinlik.com.tr/koseyazisi/tercume-islam-finansoru-salih-ozcan-8448>
- Budak, Hatice. “İslamcı Dergicilik: Vahdetin İçinde Bir Ses “İslam’ın İlk Emri Oku” Dergisi”. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi* 11/1 (2020), 117-135.
- Bulaç, Ali. “İslâmcıların Üç Nesli”. <https://serdargunes.files.wordpress.com/2014/08/ali-bulac-mc3bcmtazer-tc3bcrkc3b6ne-veyasin-aktayin-İslâmcilik-tartismalari.pdf> (Erişim 24 Temmuz 2023).
- Büyükkara, Mehmet Ali. *Çağdaş İslâmi Akımlar*. İstanbul: Klasik, 2016.
- Cündioğlu, Düccane. “Seyyid Kutub Hakkında Bir Musahabe!”. *Yeni Yeryüzü* 4 (Eylül 1993), 20-21.
- Çelik, Celalettin. “İslâmi Gruplarda Söylem ve Hafıza İnşa Aracı Olarak Dergiler (1980 Sonrası)”. *Bir Başka Hayata Karşı 1980 Sonrası İslâmcı Dergilerde Meseleler, Kavramlar ve İsimler Cilt 4: Yayıncılık ve Dergiler*. ed. Lütfi Sunar. 4/27-39. İstanbul: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, 2019.
- Dinçer, Nahit. “Muhammed İkbal”. *Hilâl* 2/16 (Ocak 1961), 6.
- El-Benna, Hasan. “Davalara Karşı Durumumuz”. çev. Ali Arslan. *Hilâl* 5/54 (Ağustos 1965), 15.
- El-Benna, Hasan. “Gençlere Hitap”. çev. Ali Arslan. *Hilâl* 5/57 (Nisan 1966), 10-11.
- El-Benna, Hasan. “Gençlere Hitap”. çev. Ali Arslan. *Hilâl* 5/58 (Mayıs 1966), 9-10.
- Ganim, İbrahim el-Beyyumi. “İhvân-ı Müslimîn”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 21/580-583. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Gençosmanoğlu, Alperen. “Hilâl Dergisi ve Hilâl Yayınları Yerli Bir Neşriyat Hareketi Olarak Çeviri Faaliyetleri”. *1960-1980 Arası*

- İslâmcı Dergiler Toparlanma ve Çeşitlenme*. ed. Vahdettin Işık vd. 293-311. Ankara: Nobel Yayıncılık İLEM Kitaplığı,2016.
- Güneş, Aylin. *Seyyid Kutub 'un Fikirlerinin Türkiye'ye Yansımaları (1970-1980 Arası İslâmcı Dergiler Bağlamında)*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,2020.
- Gürpınar, Bulut. "Hilâl Dergisi ve Dünya Siyasetine Bakışı". *Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/2 (2017),436-452. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/bseusbed/issue/32065/348186>.
- Havva, Said. "50. Yılda Müslüman Kardeşler Teşkilatı". *Hilâl* 18/205 (Şubat 1980), 4-5.
- Hilâl* Yayınevinde Mevcudu Bulunan Eserler". *Hilâl* 20/230 (Mart 1982), 37.
- Işık, Vahdettin. "İslâmcılık Ezberini Dergiler Bozdu" (Görüşmecisi: Ayşe Ongun ve Yeni Şafak, Mülakat, 27.03.2016). <https://www.yenisafak.com/hayat/islamicilik-ezberini-dergiler-bozdu-2440023>.
- Işık, Zekeriya." İslâmcı Dergiler Projesini Konuştuk". (İbrahim Enes Bulut, Furkan Gençoğlu: Röportaj). *Genç Öcüler* 106 (Mayıs 2016), 23-29. <https://katalog.idp.org.tr/pdf/18913/24025>.
- Kara, İsmail. "Müslüman Kardeşler Türkçeye Tercüme Edildi Mi?". *Cumhuriyet Türkiye'sinde Bir Mesele Olarak İslâm* 2. 501-545. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2016.
- Kara, İsmail." Müslüman Kardeşler Türkçeye Tercüme Edildi Mi?". *Dergâh* 2/21 (Kasım 1991), 14-15.
- Karip, Zafer. "Bir Firavun Şarlo'su". *Hilâl* 5/56 (Mart 1966), 6.
- Karip, Zafer. "Bir Firavun Şarlo'su". *Hilâl* 5/56 (Mart 1966), 6-7.
- Kazdal, İsmail. "Hakiki Müslüman: Seyyid Kutub". *Hilâl* 5/49 (Şubat 1965), 7.
- Kazdal, İsmail. "Hilâl Dergisi İslâm'ın Sosyal Yönünü Gündeme Getirdi". (*Haksöz* dergisi, Söyleşi). *Haksöz* 30 (Eylül 1993), 45-46.
- Kazdal, İsmail. *Bir İhtar*. İstanbul: Kazdal Yayınevi,1969.
- Kazdal, İsmail. *Serencam*. İstanbul: Pınar Yayınları, 2004.
- Koroğlu, Ahmet. "Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesinin Seyrini Dergiler Üzerinden Okumak". *1960-1980 Arası İslâmcı Dergilerde Toparlanma ve Çeşitlenme*. ed. Vahdettin Işık, Ahmet Koroğlu, Yusuf Enes Sezgin. 5-40. Ankara: Nobel Yayıncılık İLEM Kitaplığı, Şubat 2016.

- Kuşçu, Mehmet. “Türkiye’de İslâmi Uyanışa Dergilerin Katkısı 6: *Hilâl Dergisi*”. *Haksöz* 30 (Eylül 1993), 42-44.
- Kuşçu, Mehmet. “Türkiye’de İslâmi Uyanışa Dergilerin Katkısı 7: *Hilâl Dergisi*”. *Haksöz* 31 (Ekim 1993), 39-41.
- Kutub, Seyyid. “Yoldaki İşaretler”. çev. Abdülkadir Şener. *Hilâl* 6/63 (Ekim 1966), 27-29.
- Kutub, Seyyid. “İslâm’ın İstikbali Müslümanın Mesuliyetidir”. çev. Halil Zafir. *Hilâl* 6/64 (Aralık 1966), 3-4.
- Kutub, Seyyid. “İslâm’ın İstikbali Müslümanın Mesuliyetidir”. çev. Halil Zafir, *Hilâl* 6/64 (Aralık 1966), 3-4.
- Kutub, Seyyid. “Yoldaki İşaretler”. çev. Abdülkadir Şener. *Hilâl* 6/63 (Ekim 1966), 27-29.
- Mevdüdi. “Humeyni ve İran İslâm İnkılabı Hakkında Mevdüdi’nin Görüşleri”. *Hilâl* 17/199 (Ağustos 1979), 15.
- Muhibbizade. “Şeyh Hasan-el Bennâ Kimdir?..”. *Hilâl* 5/53 (Temmuz 1965), 20-21.
- Nazlı, Ramazan. “Ortadoğu’da Oynanan Son Oyunlar”. *Hilâl* 18/208 (Mayıs 1980), 6-7.
- Özgür Düşünce ve Eğitim Hakları Derneği (ÖZGÜRDER). “Özgür-Der Alternatif Eğitim Derslerinde 7. Hafta- Türkiye’de İslâmi Dergiler ve Etkileri”. Erişim 7 Temmuz 2023. <https://www.ozgurder.org/genel-merkez/ozgur-der-alternatif-egitim-derslerinde-7-hafta-247h>.
- Sakalloğlu, Nizami. “İran Olayları ve Basın”. *Hilâl* 16/193 (Şubat 1979), 1 ve 37.
- Sarmış, İbrahim. “Seyyid Kutub Etrafındaki Şüpheler”. *Hilâl* 18/215 (Aralık 1980), 13-15.
- Sarmış, İbrahim. “Seyyid Kutub Etrafındaki Şüpheler”. *Hilâl* 19/216 (Ocak 1981), 22-25.
- Subaşı, Necdet. “1960 Öncesi İslâmi Neşriyat”. *1960-1980 Arası İslâmcı Dergilerde Toparlanma ve Çeşitlenme*. ed. Vadettin Işık, Ahmet Köroğlu, Yusuf Enes Sezgin. 43-69. Ankara: Nobel Yayıncılık İLEM Kitaplığı, Şubat 2016.
- Türkiye Yazarlar Birliği. “Bediüzzaman’ın Hariciye Vekili Salih Özcan Kimdi?”. Erişim 20.12.2023. <https://www.tyb.org.tr/bediuzza-manin-hariciye-vekili-salih-ozcan-kimdi-21191h.htm>
- Türkmen, Hamza. “Seyyid Kutub Türkiye’de Nasıl Algılandı”. *Haksöz* 267 (Haziran 2013), 58-65.

- Uğurlu, Fatih. "İslâmi Mücadelede Dergiler". *Altınoluk* 8 (Ekim 1986), 40-42.
- "Abu'ul A'la El-Mevdûdî Kimdir?. çev. Zübeyir Koç. *Hilâl* 2/19 (Eylül 1961), 19-20.
- "Bir Mazlum İtiraf Etti...". *Hilâl* 5/56 (Mart 1966), 11.
- "Bir Mazlum İtiraf Etti...". *Hilâl* 5/56 (Mart 1966), 11.
- "Çıkarken". *Hilâl* 1/1 (Kasım 1958), 1.
- "*Hilâl* Yayınları". *Hilâl* 7/76 (Kasım 1967), 24.
- "*Hilâl* Yayınlarından. *Hilâl* 9/97 (Kasım 1969), 25.
- "*Hilâl* Yayınlarının Mevcut Eserleri". *Hilâl* 9/107 (1970), 32.
- "*Hilâl*'den Mektup". *Hilâl* 6/65 (Aralık 1966), 1.
- "*Hilâl*'den Mektup". *Hilâl* 6/68 (Mart 1967), 1.
- "*Hilâl*'den Mektup". *Hilâl* 7/76 (Kasım 1967).
- "*Hilâl*'den Mektup". *Hilâl* 2/19 (Eylül 1961), 1.
- "Kapak Fotoğrafi". *Hilâl* 5/56 (Mart 1996).
- "Kitapçılarınızdan İsteyeceğiniz Eserler". *Hilâl* 1/2 (Aralık 1958), 25.
- "Modern Firavun'un Son Cinayeti". *Hilâl* 6/62 (Eylül 1966), 6-11.
- "Modern Firavun". *Hilâl* 5/55 (Kasım 1965), 2.
- "Okuyucuya Mektup". *Hilâl* 9/107 (1970), 1.
- "Tavsiye Ettiğimiz Kitap, Mecmua ve Gazeteler". *Hilâl* 1/6 (Nisan 1959), 24-25.

Extended Summary

The purpose of the article is to explore the perception of the Muslim Brotherhood (İhvân-ı Müslimîn) within the Islamic magazine *Hilâl*, which is among the Islamist journals published in Turkey. The article aims to answer questions such as the significance of İhvân for *Hilâl* magazine, the prominent figures within the İhvân movement featured extensively in the magazine, the İhvân member whose ideas have had the most influence throughout the magazine's existence, and the years corresponding to the İhvân influence in the magazine's publishing history. In this context, the article attempts to present *Hilâl* magazine's perspective, evaluations, and, if applicable, criticisms towards İhvân-ı Müslimîn.

İhvân-ı Müslimîn holds a significant place in contemporary Islamic thought, being one of the most influential Sunni movements of

the 20th century. While numerous studies have delved into various aspects of İhvân, this article stands out by focusing on its impact on Turkey's religious thought through Islamist magazines. The central focus of the article is, therefore, on Islamist journals.

Islamic magazines have played a crucial role in Turkey's cultural life since the Second Constitutional Era. Over three hundred Islamic magazines have been identified and made available to researchers under the Islamic Magazines Project. Consequently, the main source of the article is the Islamic Magazines Project (İDP). Through a literature review, it was decided that Hilâl magazine, with its significant data on İhvân-ı Müslîmin, would be the most suitable for addressing the research questions related to the İhvân movement.

To better understand and highlight İhvân's influence in the magazine, a chronological approach was taken during the analysis of Hilâl magazine's texts. The article is structured into four sections: Introduction, "A Brief History of Islamic Magazines in Turkey," "Publishing Philosophy of Hilâl Magazine," and "İhvân-ı Müslîmin Movement in Hilâl Magazine," concluding with the results.

Sections like the introduction and "A Brief History of Islamic Magazines in Turkey" are crucial for establishing a foundation regarding Turkey's religious understanding and the perception of İhvân-ı Müslîmin in Hilâl magazine. The "Publishing Philosophy of Hilâl Magazine" section introduces the magazine's profile and key contributors to shed light on the subsequent section's understanding of İhvân-ı Müslîmin in Hilâl magazine. The sections under the title of "İhvân-ı Müslîmin Movement in Hilâl Magazine" contain the core ideas of the article and provide answers to the research questions.

Studies in the field of journalism have illuminated Turkey's religious thought, witnessing its political, cultural, and intellectual experiences. The trajectory of Islamic magazines in Turkey has paralleled the country's political developments. During the single-party era, journalistic activities were suspended by the political authorities, disrupting the development of religious thought in Turkey for approximately twenty-five years. With the transition to multiparty politics, the expanding freedom environment also influenced the field of magazines, leading to a significant increase in both quantity and quality.

Islamic magazines have experienced turning points in their historical course. Political events such as the coups in the 1960s and 1980s, the period following the February 28th coup, and international and domestic issues like the Palestinian cause, the Bosnian War, the occupation of Afghanistan, the Iranian Revolution, the Iran-Iraq War, the headscarf struggle, and debates on rights and freedoms

have had significant effects on shaping the agenda and content of the magazines.

Findings and conclusions of the study: Hilâl magazine began its publication in 1958 and ceased in 1993. The years emphasizing İh-vân-ı Müslimin and its key figures coincide with the 1960s, a period of significant changes within the magazine. İsmail Kazdal and Nihat Armağan took over the management and editorship, leading to a shift in the magazine's editorial policy from nationalism to an Islamist and pan-Islamist orientation. The contributions of Kazdal and Armağan were crucial in this transformation, drawing inspiration from the İh-vân-ı Müslimin movement in Egypt. The importance of İhvân in the magazine was based on the narrative that Islam encompasses every aspect of life, with interpretations emphasizing Islam's social and political character, supported by sources rooted in the core principles of Islam. Consequently, this narrative gave rise to a surge in "translation activities" in Turkey starting from the 1960s, with İhvân's influence gaining prominence through translations. İhvân's impact was particularly evident between 1965 and 1970, forming the main agenda items of the magazine. A textual analysis revealed that Seyyid Kutub emerged as a prominent figure representing İhvân within the magazine. The translation of Kutub's books and writings into Turkish aimed not only to make them accessible to readers but also to induce significant changes in Turkey's religious language, concepts, and religious life. The ultimate goal was to contribute to a theistic revival in Turkey and instill a new spirit in the youth. Consequently, it can be asserted that Hilâl magazine played a crucial role in recognizing İh-vân-ı Müslimin and its members in Turkey. With its unique characteristics, Hilâl magazine also served as a precursor for subsequent magazines in the Islamist genre.